

نوري بحث
ملي
هويت
فرهنگ
تاريخ

تاريخ فرهنگ و هويت ملي

د جمهور رئيس د بحثونو لړۍ

۱

زموږ تمرکز به پر داسې بنسټونو
ایښودلو وي چې بېرته د ستنېدو
وړ نه وي. په دې معنی، که
افغانستان یو ځل د برېښنا د
لېږد، نل لیکي، نوري فایبر
شبکې، لویو لارو او ریل پټلۍ له
طریقه سیمې سره وصل شي، نو
دا ځل بېرته په شانه شي تللی.
که مو په راتلونکو څلورو کالو
کې د افغانستان د سیندوتو اتیا
سلنه اوبه مدیریت کړي، بیا به
دا اړتیا نه وي چې هر څه بېرته
له سره پیل کړئ.

اناره اړیناطات عامه واسراښیزیک ریاست جمهورۍ

Ketabton.com

له ځوانانو سره د جمهور رئیس د بحثونو لړۍ

(لومړۍ بحث)

تاریخ، فرهنگ، ملي هويت

چهارچنار مانی، ارگ

(۱۳۹۸)

کتاب پېژندنه

تاریخ فرهنگ او ملي هویت

له ځوانانو سره د جمهور رئیس د بحثونو لړۍ

(لومړۍ بحث)

ISBN ۹۷۸-۹۹۳۶-۱-۰۴۵۶-۳

نېټه او ځای

جدي ۱۳۹۸، چهارچنار مانی

اهتمام، پښتو ژباړه او سمونه

میراحمد یاد

ویراستار دری

شیرآقا شایان فریور

ناشر

اداره ارتباطات عامه و استراتژیک ریاست جمهوری

صاحب امتیاز

ریاست مطبوعات

سال چاپ

۱۳۹۹ ه.ش - ۲۰۲۱ م

تیراژ

۲۰۰۰ جلد

طرح جلد

سید محمد حسینی

صفحه آرا

سپین سهار

فهرست

۸ مقدمه
۱۰ هدف او وسیله
۱۱ هدف مو خه دی؟
۱۱ وسیله خه ده؟
۱۲ لاری چاری او طریقی
۱۲ له تاسی می پونسته خه ده؟
۱۴ (۱)
۱۴ جیولوژی مو خه وایی؟
۱۷ خاوره، اوبه او خنگلونه
۱۸ پایله
۲۰ (۲)
۲۰ زموړ جغرافیه
۲۳ (۳)
۲۳ کرنه او مالداري
۲۶ (۴)
۲۶ ترانزیت او سوداگری
۲۷ د گټې اخیستو طریقه په خه معنی؟
۳۱ (۵)

۳۱ زموږ فرهنگي شتمني
۳۲ لرغونپوهنه
۳۳ ژبپوهنه
۳۴ ادبيات
۳۶ تاريخ
۴۰ (۶)
۴۰ زموږ سياسي شتمني
۴۴ انساني شتمني
۴۵ پوښتنې او خوبونه
۶۰ د بحث پای
۶۷ مقدمه
۶۹ هدف ووسيله
۷۰ هدف ما چيست ؟
۷۰ وسيله چيست؟
۷۱ شيوه ها و طريقه ها
۷۱ پرسش من از شما چيست؟
۷۳ (۱)
۷۳ جیولوژی ما به ما چه می گوید؟
۷۶ آب، خاک و جنگلات
۷۷ نتیجه گیری
۷۹ (۲)

۷۹	جغرافیای ما
۸۲ (۳)	
۸۲	زراعت و مالداری
۸۵ (۴)	
۸۵	ترانزیت و تجارت
۹۱ (۵)	
۹۱	سرمایه فرهنگی ما
۹۲	باستان شناسی
۹۳	زبان شناسی
۹۴	ادبیات
۹۶	تاریخ
۱۰۰ (۶)	
۱۰۰	سرمایه سیاسی
۱۰۴	سرمایه انسانی
۱۰۵	پرسش و پاسخ
۱۲۱	سخن آخر
۱۲۹	البوم

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۷

مقدمه

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۹

درنو محصلینو، خوږندو، ورونو، د پوهنتون قدرمنو استادانو او درنو لوستونکو، له هر څه وړاندې تاسې ته د بشریت د رهبر ډالی وړاندې کوم.

السلام علیکم ورحمة الله و برکاته

زما خبرې په شپږو برخو کې دي. زه په دې هیله یم چې زموږ په ځوان او لوستي نسل کې دغه بحثونه رواج شي او موږ د همدې بحثونو په وسیله د ملي تفاهم او گران هیواد د بیارغونې ښې پایلې ترلاسه کړو. اصلي بحث ته له ورتگ وړاندې د مقدمې په توگه یو څو ټکي وړاندې کوم.

هدف او وسیله

هدف موخه دی؟

د دغو بحثونو هدف دا دی چې زموږ د شتمنیو په اړه علمي پوهه دولت او ولس ته په عام فهمه او داسې ژبه انتقال شي چې هغوی پرې وپوهېږي. عرض مې دا دی چې موږ د ملت په توګه د خپلو شتمنیو په اړه علمي پوهه او درک نه لرو او تر څو چې دغه درک په څرګند، علمي او مشخص ډول رامنځته نه شي، زموږ برنامې، د بحثونو بڼې، توقعات او د مسوولیتونو له مخې زموږ خپله ونډه په اساسي ډول نه را څرګندېږي. په دې خاطر مې د خپل هیواد معتبرو پوهنتونونو محصلینو، استادانو او ژمن ځوان نسل سره دغه بحث پیل کړ، زما په نظر دا بحث د افغانستان لپاره ډېر ارزښتمن دی.

زموږ د ملي هویت د پېژندنې او ځلورنې کار یوازې د ادیبانو، ژبپوهانو او تاریخپوهانو کار نه دی، بلکې دا زموږ د ټولو افغانانو ګډ مسوولیت دی، نو له دې امله باید د افغانستان نوی نسل په خپل ملي هویت بڼه پوه شي او د همدې په رڼا کې خپل راتلونکی انځور کړي.

وسيله څه ده؟

د افغانستان د ملي هویت رامنځته کولو وسیله د دارالامان ماڼۍ ده. دا ماڼۍ پخپله ماهیت نه لري، ځکه یوازې یوه ودانې ده، خو له تاسې دا تمه لرم چې په افغانستان کې د یوه ملي بحث په را پیلولو دغه ماڼۍ د ملي هویت په سمبول بدله کړي.

لارې چارې او طريقې

د تر ټولو ښو لارو چارو او نوښتونو د تشخيص لپاره بايد يو ملي بحث طرح او پيل شي. تاسې بايد د بحثونو د دغه لړۍ د اداره کولو مسووليت واخلي.

هر نمايش يوه كيسه او روايت غواړي. تاسې به د دې نمايش لپاره کوم روايت رامنځته کوئ؟

خو د کيسې تر رامنځته کولو دا ډېره مهمه ده چې دغه کيسه او روايت به نورو ته څنگه رسوي؟ مثلاً که د دې کار لپاره تاسې په کابل کې يو موزيم جوړ کړئ، نو دا موزيم به يوازې تر کابل محدود وي، خو مهمه دا ده چې دغه موزيم به د ټکنالوجۍ په مرسته هر ښوونځي، هر کلي او هر جومات ته څنگه رسوي؟ دا په دې خاطر واييم، که موږ په دې برخه کې پانگونه کوو، نو د دې پانگونې گټه او نتيجه بايد ټول افغانستان وويني.

نو ستاسې ونډه يوازې نمايشي نه ده، ستاسې اساسي دنده دا ده چې يو ملي روايت نورو ته ورسوي، دا هم ستاسې مسووليت دی چې دغه ملي روايت به څنگه سره منجموي.

له تاسې مې پوښتنه څه ده؟

زموږ له تېر، اوس او راتلونکي نه، ستاسې د ځوان نسل روايت څه دی؟ له تاسې ولې دا پوښتنه کوم؟ ځکه زه په دې نظر يم چې تاسې به ان شاء الله د افغانستان د معاصر تاريخ ستر نسل يئ. تاسې به هغه نسل

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۱۳

یې چې افغانستان به له بې ثباتۍ نه ثبات ته؛ له بې بېوزلۍ نه بډاینې ته؛ له انزوا نه ارتباطاتو ته؛ او له گډوډۍ او انارشۍ نه یوه باثباته جمهوري نظام ته وړی.

خو اوس پوښتنه دا ده چې تاسې د دې کار هوډ او ظرفیت لرئ که نه؟ مور خو درنه روان یوو. زموږ د نسل ستونزه دا ده چې عموماً لنډ فکر کوي او د څلوېښت کالو پر ځای د څلوېښتو ورځو غم خوري، خو تاسې اړ یې چې د څلوېښتو او پنځوسو کالو فکر وکړئ او زه هیله لرم تاسې ځوان نسل به داسې یو بنسټ ږدئ چې د افغانستان راتلونکی نسل بیا د پنځو سوو کالو فکر وکړي.

په دې اړه به درته زه ځینې بېلگې ووايم، نور فکر پرې پخپله وکړئ او ځان ته یې تشریح کړئ. ما ډېره معلمي کړې او له دې ځایه (جمهوري ریاست نه) چې خلاص شم، بېرته خپل ټولگي او معلمۍ ته ور گرځم، په دې خاطر تاسې ځوانانو سره آزاد بحث کوم. زه یوازې دغه بحث پیلوم او دا بحث درسره د جمهور رئیس او چارواکي په توگه نه کوم، بلکې د یوه استاد په توگه کوم او له دې امله دا بحث له یوه عجیب ځای نه هم پیلوم.

(۱)

جیولوژی موخه وایي؟

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۱۵

تاسې ځوان نسل د افغانستان په جیولوژی- پوهېدلي یی؟ زما ښه یادېږي چې د لیسې په دوره کې به شاگردان د جیولوژی له ساعته تښتېدل... اوس هم تښتئ، که حالات ښه شوي دي؟

پیل مې له جیولوژی- ولې وکړ؟ دا خپل دلیل لري! له نن نه شپږ سوه میلیونه کاله مخکې یوه پېښه وشوه او هغې پېښې ستاسې راتلونکي وټاکه. په شمېر کې غلط شوی نه یېم، پوره شپږ سوه میلیونه کاله مخکې یادوم!

له نن نه شپږ تر شپږ نیم سوه میلیونه کاله مخکې افغانستان نه و او د اوسني افغانستان شمال او جنوب دواړه جلا جلا لویې وچې وې. کابل یوازې پروت ټاپو و او د هند نیمې وچې سره یې هېڅ ډول اړیکه نه درلوده. بیا د دغو دوو لویو وچو د یوه قوي ټکر له امله د هندوکش غرونه رامنځته شول او دویم ټکر یې مور د هند له نیمې وچې سره ونښلولو.

پایله یې څه شوه؟

یوه پایله یې دا شوه چې ستاسې په خاوره افغانستان د نړۍ مهم کانونه رامنځته شول.

اوس که مور په خپلې جیولوژی- سم پوه شوو، نو په نړۍ کې به د مسو او اوسپنې ستر تولیدونکي او د نړۍ په کچه د سرو زرو، لاجوردو او نورو قیمتي کانو ستر لوبغاړي شوو.

تاسې په دې پوهېږئ چې تر ټولو لویه شتمني مو لیتیم ده؟ د

راتلونکې نړۍ د برېښنايي موټرو برخليک په تاسې او دې پورې اړه لري چې تاسې خپل لیتیم څنگه استخراج او مدیریت کوئ؟

د مندلیف په جدول کې اوولس نادره عناصر راغلي او څوارلس یې ستاسې په افغانستان کې دي، خو تاسې دومره پوهه لرئ چې دغه ستره شتمني پرې مدیریت کوئ؟ آیا تاسې هغو تخصصي رشتو خپلولو ته چمتو یئ چې دغه شتمني په اساسي ډول نه یوازې د نن او سبا، بلکې د راتلونکو نسلونو لپاره مدیریت کوئ؟

نو تمه مې درنه دا ده چې دغه شتمني خپلو خلکو ته وښیئ. لومړی یې خپله ښه وپېژنئ، خپله پرې ځان ښه پوه کوئ او بیا یې خپلو خلکو ته وښیئ او هغوی پرې پوه کوئ. افغان ماشوم باید تاسې وهڅوی او دا انگېزه ورکړئ چې ښه جیولوژیست او ښه مدیر شي. هغوی باید پر دې پوه شي چې په کانونو (معدنیاتو) کې قانونمندی ولې مهمه ده او ناقانونه کیندنې څه زیانونه لري. دا درته ځکه وایم چې نړیوالو تجربو دا خبره ثابته کړې ده. دوه بېلگې یې درته راوړم: کانگو د کانونو او معدنیاتو له پلوه د نړۍ په غني هیوادونو کې راځي، خو په عین حال کې د نړۍ فقیر او زموږ په شان جنگ ځپلی هیواد دی؛ برعکس ناروې هیواد بیا دا وړتیا لري چې خپله طبیعي شتمني د راتلونکو نسلونو لپاره مدیریت کوي.

بل مهم ټکی زموږ گاز او نفت باید مدیریت شي. ښه زېری دا دی چې په لومړي ځل افغانستان کې د یوه کوهي (څاه) د گازو مقدار له یو تریلیون متره مکعبه اوږي. پخوا مو یوازې څو میلیارد متر مکعبه درلود،

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۱۷

خو اوس ان شاء الله سلگونه میلیارده متره مکعبه گاز په تثبیتېدو دی. خو اوس پوښتنه دا ده چې دا گاز یوازې په شبرغان کې پاتې کېږي او که کاپیسا، هرات او هلمند هم له دغه سترې شتمنۍ برخمنېږي؟ که تاسې سره د انرژۍ او تودوخې غم وي، نو په دې باید پوه شئ چې دغه گازونه څنګه مدیریت کړئ.

د گازو خبره مې وکړه، خو تر گازو یو بل مهم، آسان او دستي اړین شی د افغانستان خاوره ده.

خاوره، اوبه او ځنګلونه

مور تر اوسه خپله څو سلنه خاوره تحلیل کړې ده؟ ټول وایئ چې د کورونو شاوخوا کوهیانو اوبه مو کمې شوي او کوهیان ژور شوي دي، د دې په دلیل پوهېږئ؟ خاوره په یو دم نه کېږي. څومره چې اوبه ښکته کېږي، هغومره ورسره خاوره بدلېږي، نو که تاسې جیولوژي زده کړه، لومړی به په دې پوه شئ چې په خپله خاوره څو منزله ودانۍ ته اجازه ورکولای شئ؟

تر څو چې مور د ځمکې لاندې اوبو باندې پوه نه شوو او داسې ژورې څاګانې کېندو، نو پایلې به یې ښې نه وي. که د ځمکې لاندې دا اوبه دوامدارې وي بیا هم ښه ده، خو که دوامدارې نه وي، نو پوه شئ چې کار خراب دی او راتلونکی نسل مو له اوبو محروم کړی دی. خاوره او اوبه به تاسې ته ډېر عادي شیان ښکاري، خو همدا ستاسې او د دې وطن د راتلونکي نسل د ژوند اساسي عناصر دي. په دې خاطر باید

تاسې له خپلې خاورې او اوبو یو علمي برداشت ولری.

زموږ ډېر ځنگلونه له منځه تللي دي، دغه ځنگله باید بیا څنگه ورغږېږي؟

خبره مو د ځمکې کوله، تاسې پوهېږئ چې افغانستان د زلزلو مرکز دی او پغمان او سروبي دواړه د زلزلې ژور چاودونه (شکافونه) دي؟ د کابل څو سلنه ودانۍ د زلزلې پر وړاندې محاسبه او سنجول شوي دي؟ سره د دې چې زموږ ډېرې ودانۍ د تاریخ په اوږدو کې د همدې زلزلو له امله نږدې دي.

د اوبو لگولو په اړه درسره وروسته غږېږم، خو دا پوښتنه درنه کوم چې له تاریخي پلوه، موږ له خپلې جیولوژۍ څه گټه اخیستي ده؟ په قبل التاريخ دوره کې، د آسیا تر ټولو ستر صنعتي بناړگوتي په عینک کې و. د عینک د مېسو کان د قبل التاريخ دورې تر ټولو ستر صنعتي مرکز و. موږ دې ته ورته لسگونه کانونه کشف کړي وو، خو له بده مرغه ...!

پایله

د دې ټول بحث پایله څه شوه؟ پایله دا شوه چې جیولوژي جدي وگڼي. دا ستاسې لپاره فرصت هم دی او محدودیت هم! اوس د دې اړتیا ده چې زموږ نوی نسل د جیولوژۍ په اړه یو جلا لیدلوری ولري. په تېرو پېړیو کې مو له جیولوژۍ د گټې اخیستنې لپاره کافي وسایل نه درلودل، خو که په راتلونکو پنځوسو کالو کې تاسې په جیولوژۍ

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۱۹

سم پوه شوی، نو دا ستاسې د ټولو ژوند بدلوي.

ښېگڼه څه ده؟ ښېگڼه دا ده چې الله تعالی ﷻ افغانستان ته یو ستر نعمت ورکړی دی. زیاتره هیوادونه چې جیولوژیکي شتمني لري، سرچینې یې ټولې په یوه سیمه کې وي، مثلاً د عراق تېل وگورئ، ټول په مشخصه سیمه کې دي او په عراق کې د طبیعي زېرمو ټولې شخړې په همدې موضوع را پورته شوي دي، خو دا د شکر ځای دی چې د افغانستان طبیعي سرچینې په مساویانه ډول وېشل شوي او داسې هېڅ سیمه مو نشته چې ستره طبیعي شتمني ونه لري. ستاسې لس محروم ولایتونه، د نړۍ غوره طبیعي سرچینې لري.

نو بیا هم درته وایم، که په جیولوژۍ سم پوه شوی، نو دا ټولنیزه، مالي او سیاسي شتمني په ډېر عادلانه ډول رامنځته کولای شي. پر مور خدای ﷻ لویه لورینه کړې ده، خو آیا تاسې د دې وطن د تاریخ جوړوونکي نسل په توگه دا فرصت رامنځته کولای شئ چې له دې شتمنیو گټه واخلي؟!!

(۲)

زمور جغرافیه

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۲۱

په ښوونځي کې به مو جغرافیه په یادو یادوله، د جغرافیې په تاریخي ونډې او ارزښت به مو هېڅ فکر نه کاوه.

زموږ جغرافیه کومې ځانگړنې لري؟

یو څو به یې درته زه ووايم، په نورو تاسې خپله فکر وکړئ.

موږ تل ویلي چې د آسیا په زړه کې مېشت یوو، دا خبره څه معنی؟ موږ له پنځو تر پنځوس زره کاله مخکې پورې ارتباطي سیمه وو، ځکه د افغانستان جغرافیایي ځانگړتیا همداسې ده. دلته غرونه، سیندونه، درې او خصوصاً دښتې په زنځیري ډول سره تړل شوې دي. داسې نه ده لکه د چین چې پراخه وچې دښتې وې، بیا شنې سیمې یا د غرونو لړۍ وې. دلته چې په کومو سیمو کې تولید کېږي، هغه سیمې سره لگېدلې دي. په دې خاطر زموږ خاوره پخوا د سوداگرۍ زانگو وه. ستاسې د هر یوه په وینه کې سوداگري بهېږي. تاسې د سوداگرۍ پنځه زره کلن تاریخ لرئ، نو ځان په دې مه تېرباسئ چې یوازې په دولتي کار او دنده کې بوخت شئ. تاسې ډوډۍ گټله، د ټولې نړۍ د ارتباط نقطه وئ، د دې وطن ښځه او نر سوداگر وو. موږ دوه نیم زره کاله پخوا سوداگرې ښځې درلودې. په بودایي دوره کې د کاروبار ډېره برخه بانکدارانې ښځې وې. په دې اړه تاریخي اسناد لرو.

دا ټول څه معنی؟ معنی دا چې په دې جغرافیه کې د ژوند درېیو برخو په خپلو کې زنځیري اړیکه درلوده:

(۱) ښار

(۲) اوبه

(۳) کرنه (زراعت)

تر کومه ځایه چې تاریخ شته، دا ترې څرگنده ده چې مور ښارونه درلودل. افغانستان ته د اسلام مبین دین له راتگه مخکې ستاسې تر ټولو لوی ښار په اوسني بلخ کې و. بلخ یوازې یوه خاطر نه ده، بلکې دا د کاروبار او سوداګرۍ یو لوی مرکز و. عربانو چې د دې ښار برم او لرغونتوب ولید، ام البلاد (د ښارونو مور) یې ونوماوه، سره د دې چې په هغه وخت کې لا بلخ خپل پخوانی شان و شوکت نه درلود او مخ پر زوال شوی و.

د ښار درلودو لپاره څه شي ته اړتیا ده؟

ډوډۍ. ته! هو، ډوډۍ چې په کې نه وي، هېڅ ښار نه آبادېږي.

له ښه مرغه د افغانستان هر ښار د یوه سیند پر غاړه آباد شوی او د افغانستان هر ښار لویه کرنیزه حوزه وه. قوي اټکل دا دی چې غنم په لومړي ځل بلخ کې اوږه (ژرنده) شوي او دا قوي گمان هم کېږي چې ډوډۍ هم په لومړي ځل بلخ کې پخه شوې وي.

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۲۳

(۳)

کرنه او مالداري

پخوا خلکو بې غوښې ژوند نه شو کولای. په اوسنیو شرایطو کې مور د خپل ژوند یو مهم اړخ هېر کړی دی، دا اړخ د دې خاورې کوچیان دي چې زموږ د سوداګرۍ او تجارت اساسي محور و.

د جغرافیایي موقعیت له مخې مو په تاریخ کې درې شیان په خاص ډول ځلېدلي دي:

(۱) اوبښ

(۲) آس

(۳) غنم

اوبښ تر نولسمې پېړۍ د سیمې او نړۍ لارۍ او اورګاډی و، آس د هغه وخت ټانک و او د غنمو په اړه خو مې درته مخکې وویل چې بې ډوډۍ ښارونه نه آبادېدل.

تاسې پوهېږئ؟ یوازې آقچې په کال کې هند او چین ته لسګونه زره آسونه صادرول. زموږ د سوداګرۍ تاریخ په اوبښ او آس پورې تړلی دی. دا ټول څه معنی؟ معنی دا چې تاسې یوازې د آسیا زړه نه وئ، بلکې د آسیا څلورلارې هم وئ، ځکه افغانستان د مرکزي و جنوبی آسیا او ختیځ و لویدیځ د وصل لاره وه.

نو تاسې خپله د نولسمې پېړۍ انزوا او د شلمې پېړۍ فاجعه هېره کړئ او څلوېښت یا لږ تر لږه پنځه ویشته پېړۍ پخواني حالت ته مو وګورئ.

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۲۵

د افغانستان موقعیت یې تر کانونو خو چنده مهم دی او د یوې سترې شتمنۍ حیثیت لري، ځکه دا خاوره د وصل او نښلوونې ټکی دی. نن چې دا کوم سوداگریز دهلبزونه جوړ شوي، دا له آسمانه نه دي رابښکته شوي، اوس هوایي دهلبزونه جوړ شوي دي، خو پخوا مو هم یوازې ځمکنی سوداگریز دهلبز یوازې د ورېښمو لار نه وه، مور د لاجوردو لارې سربېره نورې لارې هم درلودې. د بدخشان له واخانه نیولې، تر کلفت بندر پورې، د افغانستان هر ښار چې گورۍ په یوې سوداگریزې څلورلارې آباد شوی دی. نو دې ټولو ته په کتو اوس د خپلو غرونو، سیندونو او څرخایونو په ارزښت پوه شئ.

ستاسې ټول څرخایونه په وېجاړېدو دي، دا درته ولې وایم؟ ځکه چې سوله ان شاء الله راتلونکې ده او یو وار چې سوله او آرامي شوه، نو میلیونونه سیلانیان به مو لیدو ته له خیره راځي. نو تاسې دا مسوولیت لرئ چې خپله دغه ستره شتمني وساتئ او ضایع کېدو ته یې پرې نه ږدئ.

د کابل غرونه مو هره ورځ غاصبین درنه غلا کوي، سبا به مو راتلونکي نسل چېرته ژوند کوي؟

(۴)

ترانزيت او سوداگري

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۲۷

له تاریخي پلوه بل مهم ټکی څه دی؟ تاسې که په الوتکه کې سفر کوئ، نو د افغانستان په جغرافیایي ارزښت سم نه شی پوهېدی. هند ته تر نولسمې پېړۍ پورې، په کال کې یوازې یو څو میاشتې د اوبو له لارې تگ راتگ کېده او نور ټول کال یې د تگ راتگ لاره په افغانستان وه. په همدې خاطر افغانستان تل د هند د دروازې په نامه یاد شوی دی. نن چې مور بیا ځان د آسیا د څلورلارې په حیث وینوو، نو د پاکستان او هند د دروازې په حیث یې وینوو. دغه موقعیت درباندي الله تعالی ﷻ پیرزو کړی، خو له دې د گټې اخیستو طریقه په تاسې پورې اړه لري.

د گټې اخیستو طریقه په څه معنی؟

دا چې مور څو اصلي گمرکونه لرو؟ ترانسپورټ څنگه مدیریت کوو؟ د نوري فایبر شبکه څنگه فعالوو؟ بېلابېل ارتباطات سره څنگه تنظیموو؟ دا ټول ښه فکرونه دي. تاسې باید په دې پوه شئ چې هم د آسیا زړه یئ او هم د آسیا څلورلارې، خو ستونزه دا ده چې په دې برخه کې کافي پرمختگ نه دی شوی. نو تاسې باید داسې علمي رشتې زده کړئ چې دغه پرمختگ ممکن کړي.

د رشتو دغه اړتیا څه غواړي؟ دا غواړي چې په لومړي قدم کې باید تاسې خپل جغرافیایي ګاونډیان وپېژنئ. د ژوند چاپېریال پوله نه لري. که زلزله راځي، نو د افغانستان، هندوستان، پاکستان، ازبکستان او تاجکستان ترمنځ توپیر نه کوي. د ژوند چاپېریال باید د یوه سیستم په توګه وپېژنو، دا باید سره وصل سیستم وي، نه شیندل

شوي شيان چې اوس پرې د ژوند په چاپېريال کې سره سيالي کېږي. د ژوند چاپېريال کې د سيالي ځای نشته، يا به ټول انسانان ختمېږي يا به ټول خپل راتلونکي ساتو.

بيا هم تاريخ او جيولوژي دا ټاكي چې كوم شيان چېرته رامنځته شوي او چېرته رامنځته کېدای شي او مور دا ټول شيان سره څنگه نښلولی شوو.

اوس درسره د نمايش او نندارې يو څو خبرې كوم.

دا چې نن سبا زياتره گټورې نندارې او نمايشونه په ټکنالوجۍ پورې اړه لري، نو په دې خاطر له ۳D (درې اړخيزه) گرافيك سره ځان بلد كړئ، ځكه دا مهم دی. مور يوازې د آی خانم يو درې اړخيزه نمايش درلود او دا په واشنگټن کې د يوه نندارتون لپاره چتمو شوی و. تاسې بايد افغان ماشوم ته انگېزه ورکړئ. څوک چې په ټکنالوجۍ او د فلم په ترتيب کې کار کوي، زه ورته دا وړانديز كوم چې نندارې (نمايشگاه) ته دې هم پام وکړي، خو د درې اړخيزو ۳D فلمونو جوړولو ډېره هڅه دې وکړي.

تاسې آی خانم ته وگورئ، دا په آسيا کې د يوناني دورې يو نادره ښار دی. له ترکيې پرته په نوره آسيا کې داسې ښار نشته. لومړی چېلستون (چېلستون مانې) په آی خانم کې وه. همدارنگه يې پوهنتون او جمنازيم هم درلودل. زموږ هيواد کې د يونانيانو په دوره کې تر دوو سوو کالو د سقراط مجسمه په آی خانم کې وه.

خو تاسې بايد دا عام فهمه کړئ او خلکو ته يې وښيي. تاسې بايد

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۲۹

بلخ، بامیان، عینک او همدارنگه نورې هغه تاریخي سیمې او ولایتونه خلکو ته نندارې ته وړاندې کړې چې زموږ جغرافیه څرگندوي. تاسې باید په دې پوه شئ چې یو فهرست څنگه د هویت په مفکورې بدل کړی. څنگه خپل ښاري تاریخ، خپله سوداګري، د خپلو ښځو ونډه، د خپلو ارتباطاتو ونډه او خصوصاً څنگه خپل آس او خپل اوبڼ خلکو ته وښیئ او نندارې ته یې وړاندې کړی.

د اوبڼ یادونه ولې کوم؟ ارزښت یې څه دی؟ یوه اوبڼ به په اوسط ډول تر شلو منو بار ووړ. یوه کاروان د لارې څرخ تر درېیو ورځو زیات نه شو وړلای، ځکه انتقال یې گران تمامېده.

زیاتره به یې ورېښم، خوراکي توکي او لاجورد وړل، ځکه په دې کې گټه ډېره وه. خو دا کار اوبڼ آسانه کاوه، ځکه سوداګرو به هم پرې خپل د اړتیا وړ خوراکي مواد او هم سوداګریز توکي انتقالول. نو زما د خبرې هدف دا و چې د دې وطن ټول خلک له درې زره کالو راهیسې سوداګری سره بلد دي. په تاریخ کې یې پېر او پلور کړی دی. د افغانستان په شمال کې مو ورځني او اونیز بازارونه درلودل. د دوشنبې، چهارشنبې او پنجشنبې بازارونه اوس هم پاتې دي. د افغانستان په جنوب کې مو د کوچیانو قطارونه درلودل، دا ټول د راکړې ورکړې، کار او ارتباطاتو سلسله وه. جغرافیې له یوې خوا موږ دې اړیکو ته مجبور کړي وو او له بلې خوا یو محدودیت هم و. محدودیت دا و چې د وسایلو د کمبود له امله لویو ښارونو رامنځته کېدل سخت وو، تر دې چې بالاخره لاری راغلي.

مثلاً د امیر عبدالرحمن خان په وخت کې د افغانستان په شمال کې غنم من په یوه روپۍ وو، خو جنوب کې به د غنمو قحطي وه، ولې؟ خکه چې د لېږد وسایل نه وو.

نو تاسې باید د فرصتونو او محدودیتونو رامنځته کېدو ته پام وکړئ. د مرکزي افغانستان بیارغوونه او د غرنیو سیمو پرانیسته ستاسې تاریخي رسالت دی. دا لارې باید بېرته پرانیستل او سره وصل شي.

بیا هم درته وایم چې جغرافیه هم فرصت دی او هم محدودیت. فرصت دا دی چې د نولسمې او شلمې پېړۍ له کوم ترانسپورتي انقلابه افغانستان محروم پاتې شوی، هغه بیا رامنځته کوئ. په شته لارو د ریل گاډي په وسیله د لېږد رالېږد، د برېښنا، گاز او نوري فابری شبکې د انتقال له درکه مو عایدات تر گمرکونو خو چنده لوړېدی شي، خو محدودیت یې بیا دا دی چې دا ټول پانگه غواړي. ترپانگې مهم دا چې د مصرف موثریت، منسجم فکر او مدیریت غواړي. که تاسې خپل کانونه مدیریت کړئ، جغرافیه مو بدلولای شئ.

په لومړي ځل دا فرصت لری چې خپل جغرافیایي محدودیت بدل کړئ، خو پام ورسره په کار دی چې چاپېریال خراب نه کړئ.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۳۱

(۵)

زموږ فرهنگي شتمني

په دې برخه کې خو سره تړلي موضوعات راځي، زه به په يوه يوه وغږېږم:

لرغونپوهنه

د هيواد پر لرغونپوهنې هېڅ پانگونه نه ده شوې. دا څلورېښت کاله کېږي چې د افغانستان لرغونپوهنه هېره شوې ده. زموږ د ملي هویت تر ټولو لويه نقطه يوه لرغونپوه (احمد علي کهزاد) پيدا کړې ده. همده کهزاد زموږ تاريخي لرغونتوب دوه زره کال زيات کړ. اوس ستاسې کار دی چې زموږ دغه تاريخي لرغونتوب کوم ځای ته رسوي. لرغونپوهنه په بدلېدو ده. موږ بايد تېر وخت بيا له سره تعبير کړو او داسې يې عام فهمه کړو چې ټول خلک پرې پوه شي. اوس د دې اړتيا ده چې ستاسې نسل په همکارۍ د سيمې لرغونپوهنه، د ارتباطاتو د وسيلې او د اتلونکي لپاره د تاريخي ليد په توگه مطرح کړو.

موږ ټول ولې نن سبا قوم قوم ډېر يادوو؟ آيا دوه زره کاله مخکې موږ قومونه وو؟ يو نيم زر کاله مخکې څنگه؟ لږ يو څو ورځې، يو څو دقيقې په خپل تاريخ فکر وکړئ. د ويدونو په دوره کې چې (اوپانيشادونه) رامنځته کېدل، په هغه وخت کې موږ څوک وو؟ په اوستيايي دوره کې څوک وو؟ په زرتشتي دوره کې څوک وو؟ په بودايي دوره کې څوک وو؟

زموږ هویت تل د بدلېدو په حال کې و، دا اوس چې تاسې په دې تېرو څلورېښتو کالو کې کوم هویتونه گورئ، دې ته يو ځل د اوږدمهالي تاريخ له زاويې وگورئ! انسان له هویت سره هم نه دی زېږېدلی،

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۳۳

انسانان ځان ته پخپله هویتونه جوړوي او د افغانستان په هویت جوړولو کې لرغونپوهنه مهمه ونډه لري.

ژبپوهنه

زموږ ژبې په مجموع کې زموږ یوه مهمه فرهنگي شتمني ده. تاسې داسې کوم هیواد پېژنئ چې خلک یې ژبې دومره په آسانی زده کوي؟ خو افغانان هره بهرنۍ ژبه په ډېره آسانی زده کوي او لامل یې دا دی چې دوی تل په دوو یا درېو ژبو غږېدلي دي. یعنې موږ هېڅکله یوه ژبه نه ده لرلې. ژبه زموږ د ارتباط وسیله ده، خو د ژبپوهنې د تاریخ له پلوه باید پوه شوو چې دا ژبې سره خپلو کې څه اړیکه لري. څلورېنیت کاله مخکې د مورگن سټېنر په نوم یو کس و، په اتیا ژبو پوهېده، څلورېنیت مړې ژبې او څلورېنیت ژوندی، خو له بده مرغه د پښتو ریښه پېژندنه یې بشپړه نه کړه.

د ژبو د ارتباط بڼه باید په روښانه ډول ولیدل شي. له بشرپېژندنې دا یو مهم ټکی روښانه کېږي چې ژبه، نژاد او فرهنگ درې جلا جلا څیزونه دي. ژبه له نژاد سره هېڅ اړیکه نه لري. دا تاسې چې د نژاد پېژندنې کومې تیورۍ لوستي او اورېدلي، دا ټولې په نازي دوره کې پیدا شوي. موږ بېل نژادونه نه یوو. ورشۍ وگورئ، د وینې او لیاړو په یوه ساده معاینه هر څه روښانه کېږي.

موږ په دې جغرافیه کې د ټولو خلکو د وصل او پېوند ټکی وو. مثلاً تاسې وگورئ په دې پنځو زره کالو کې، په دې وطن کې ټولو خلکو

ودونه کړي دي، تاسې ورشئ له خپلو مشرانو پوښتنه وکړئ چې په کورنیو کې د خپلوی او واده لپاره د ژبې او نژاد موضوع د یوې ستونزې په توګه مطرح وه؟

نو ژبه د زده کړې وسیله ده. هر افغان چې وغواړي، بله ژبه په ډېره آسانی زده کولای شي. که مور په پښتو غږېږو، که دري، که ازبکي، ترکمني، نورستاني، پشه یي یا بلوچي... دا هره ژبه ستاسې یو قوت دی، د انسانانو له یوې لویې ډلې او یو بل فرهنگ سره ستاسې د افهام او تفهیم یوه وسیله ده. نن چې مور د اوزبکي او ترکمني دومره لویه زېرمه لرو، آیا په همدې مو له مرکزي آسیا سره اړیکې نه دي رامنځته کړي؟

پښتو ژبه پنځوس میلیونه ویونکي لري او نورې ژبې هم همدومره یا کم و زیات ویونکي لري. نو تاسې باید ټولې ژبې د افهام او تفهیم وسیله وګڼئ او رسالت مو دا دی چې تاسې د دې ژبو ویوونکو ته دا اطمینان ورکولای شئ چې دا خاوره د ټولو شته ژبو او ټولو اوسېدونکو ده؟

اوس باید د ژبو نوع پرېږدئ او تنوع یې تشریح کړئ او په خپلو منځونو کې د ژبو اړیکې سره پیدا کړئ.

ادبیات

افغانستان د دري ژبې زانګو ده. ایران پهلوي ژبی هیواد و. د دري ژبې ټول ادبیات مور خلق کړي دي، اوس هغوی دعوه کوي او شرقي ایران یې بولي.

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۳۵

زموږ پښتو او اوزبیکي دواړه ژبې د دري له فرهنگ سره ژور علايق لري. په تېرو دوو سوو کالو کې پښتو ادبیاتو د دري ژبې د زرو کالو ادبیات په ځان کې جذب کړي دي، اوزبیکي ادبیات هم همداسې در واخلي.

امير علي شیر نوایي چې په هرات کې کوم کار وکړ، نن په ازبکستان او منځنۍ آسیا کې کوم اوزبیکي ژبی د هغه کار له امله پر امير علي شیر نوایي نه ویاړي؟ خو له بده مرغه تاسې نوایي هېر کړی دی، آیا له ادبیاتو سره ستاسې ملي چلند همدا دی؟ د اوزبیکي ژبې تر ټولو ستر شخصیت په هرات کې زېږېدلی او همدلته لوی شوی دی، ټول آثار یې په هرات کې لیکلي دي.

موږ باید د ادبیاتو د تاریخ له زاویې، د ارتباطاتو بڼې ته بیا له سره کتنه وکړو. زموږ تر ټولو ډېر سیاسي فرهنگ زموږ په ادبیاتو کې دی. مثلاً د عدالت کلیمه. د عدالت کلیمه زموږ د ملي ادبیاتو یو تر ټولو مهم بحث دی.

تاسې په دري ادبیاتو کې د شهنامې مهم اسطوره اي څېرې رستم او د هغه فرهنگي نقش ته وگورئ. دی د یوې کابلۍ ښځې (رودابې) زوی دی، پخپله د سیستان دی او پایتخت یې نیمروز دی. که وایئ نه، له بل ځایه راغلی؟

په شهنامه کې د ښځو ونډې ته وگورئ. د سهراب مور تهمینه د سمنگان ده. د افراسیاب د لور منیژې ژوند ته وگورئ. تاسې څه فکر

کوی چي افغانه بنځه د بل په واک کې وه، که د خپل واده او گډ ژوند پرېکړه يې پخپله کوله؟

په هغه وخت کې خو افغانې بنځې ملکې وې او پوځونه يې رهبري کول؟

موږ بايد د بنځو تاريخ ته د ادبياتو د تاريخ له زاويې بيا له سره کتنه وکړو. زموږ د ادبياتو تاريخ نرمحوره نه دی، د بنځو تاريخ دې شلمې پېړۍ بدل کړی دی.

تاسې زموږ د اتلو ځوانانو نقش وگورئ:

د فردوسي له شنهامې ليکلو کلونه مخکې دقيقې په بلخ کې د شهنامه ليکونکو يوه ډله درلوده. زه د د نورو مخالفت نه کوم، خو موخه مې دا ده چې موږ خپل فرهنگي وياړونه وپېژنو او بېرته يې له سره اصلاح کړو. نور هم د خپلو وياړونو د يادولو حق لري، ځکه دري بين المللي ژبه وه. خو تاسې بايد پوه شئ چې په دې وياړونو کې ستاسې ونډه اساسي او مرکزي وه، دويمه درجه نه وه. تاسې بايد د خپلې ژبې په فکري زېربنا او مهمو کليمو د پوهېدو لپاره، لومړی په خپلو ادبياتو پوه شئ.

تاريخ

په تاريخ پوهېدو ته څه اړتيا ده؟ تاريخ کيسه نه ده! ابن خلدون ويلي وو چې تاريخ عبرت دی. اسلامي تاريخ ليکنه دا وياړ لري چې د ټولنپوهنې او بشرپېژندنې له پيله، شپږه سوه کاله وړاندې يې په دې

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۳۷

ټولو برخو کې تحلیل درلود. د تاریخ ارزښت دا نه دی چې پېښې زده کړه، ارزښت یې دا دی چې تکراري لړۍ پرې کړی. ځینې فجایع ولې بیا بیا تکرارېږي او ځینې ویاړونه ولې بیا بیا نوي کېږي؟ د دې ځواب ژور درک غواړي. مثلاً زر کاله مخکې بېهقي د سلطان مسعود په اړه خپل تاریخ ولیکه. تاسې ښایي تر دې عبرتناکه داستان په ټوله نړۍ کې پیدا نه کړی. ځکه دانښي یو پاچا دومره قوي وو چې داړونکی زمري به یې په خپلو لاسو واژه، د تدبیر کمي یې ټوله امپراتوري وپرخوله.

د خپل تاریخ په ژورو پوه شئ چې خپل تېر وخت له راتلونکي سره ونښلوی. په تاریخ له پوهېدو پرته، په خپل هویت پوهېدل امکان نه لري. نو په دې خاطر باید له یوې خوا په خپلو تاریخي پېښو وویاړو او له بلې خوا باید متوجه شوو چې بدې تاریخي پېښې او فاجعې تکرار نه کړو.

په افغانستان کې لا تاریخي پېښې، د تاریخ برخه نه دي شوي او تراوسه ژوندۍ دي. که پایداره سولې ته رسېدل غواړو، نو د تاریخ د بېلابېلو تفسیرونو له منلو پرته ورته رسېږو؟ ځکه دا ټول بالاخره یوې گډې لارې ته ویستل د ژوند یوه اړتیا ده. دا کوم مسایل چې زموږ په تاریخ کې رېښه لري، آیا د دې مسایلو د منلو او پرې له پوهېدو پرته، سره گډ ژوند کولای شوو؟

په دې تعبیرونو کې چې کوم کوچني او متوسط روایتونه رامنځته شوي دي، په هغوی پوهېدو لپاره باید ژور درک ولرو چې خپل تېر څلوېښت

کاله ووینو . پر خپلې تمدني ونډې باید باید په اساسي ډول پوه شوو. وگورئ چې ستاسې د روښانتیا دوره کومه وه؟

فریدریک ستار^۱ په خپل کتاب کې د ابن سینا او البیروني یو بحث راوړی دی. د نړۍ ټول اساسي علوم د دې دواړو عالمانو په بحث کې ځای شوی دی. البیروني یوازینی کس و چې د امریکا له کشف څلور سوه کاله وړاندې یې د امریکا د موجودیت وړاندوینه کړې وه. د ابن سینا طبابت شپږ پېړۍ مروج و.

مور یو ځلاند اسلامي تمدن درلود، په دې باید پوه شوو او خصوصاً اوس باید پرې په داسې حال کې پوه شوو چې د افراطیت له خطر سره مخ یی.

که په مولانا او بېدل پوه نه شی، که په جامي پوه نه شی، که په امیر علي شېر نوايي او خوشحال خټک بوه نه شی، نو څه فکر کوئ چې د اوسنیو اېزارو او وسایلو په مرسته افراطیت سره مقابله کولای شی؟

تاسې د تصوف یو ژور فرهنگ لرئ چې زبنت ډېر معتدل دی. د عرفان او تصوف په دې خزانه کې انسانانو ته د عادلانه ژوند او افراطیت سره د مبارزې لپاره ډېر ځوابونه او ډېرې حل لارې پرتې دي. دا ټول له کتابونو را وباسئ او د فرهنگي وسایلو په توگه ترې گټه واخلي.

که له تاریخي پلوه که په خپل تېر وخت پوه شی، نو د راتلونکي په اړه مو نظر بدلېږي. مور دغه تمدني نشر په بېلابېلو دورو کې لوبولای

^۱ Frederick Starr

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۳۹

دی. د بېلابېلو اړخونو او بعدونو پېژندل یې تاسې ته پرېږدم، خو اړتیا د دې ده چې تاسې خپله یوه تاریخي طبقه بندي ولری او هغه په مودلونو بدله کړی چې خلک پرې پوه شي.

یو بل ټکی چې تاسې ته متوجه دی، هغه دا دی چې د خپلو نسلونو تاریخ څنگه لیکئ؟ د افغانستان تاریخ د نسلونو له لیدلوري نه دی لیکل شوی، خصوصاً د شلمې پېړۍ تاریخ!

د افغانستان د شلمې پېړۍ تاریخي روایت له بده مرغه داسې و چې پېښې او وقایع گډې وې، خو د نسلونو تجربې گډې نه وې، بلکې د تقییم او تفرقي لامل شوي دي. تېرو پنځو نسلونو ته مو وگورئ. که د افغانستان تاریخ د نسلونو له زاویې تحلیل کړئ، نو بیا د تشو او اومو شعارونو نه ښکار کېږي. تاسې ان شاء الله دا فرصت لری چې د سراسر افغانستان یوه نسلي تجربه تمثیل کړئ. زما نسل هغه وروستی نسل و چې دغه تجربه یې نیمه درلوده، د تېرو اتلسو کالو په شمول چې له یوې خوا لوی فرصتونه میسر وو او له بلې خوا وینې او کش مکش هم و.

نو دا اړینه ده چې خپل تاریخ ته له نسلي لیدلوري وگورئ. هم باید په خپل تاریخ برلاسي شی او هم باید د پخوانیو پېښو د تکرار مخه ونیسی. یوازې په تاریخ د پوهېدو په صورت کې د بدو پېښو د تکرار مخه نیولای شی، خو په عین حال کې تاریخ هم مه هېږوی، ځکه دا زموږ د هویت برخه ده.

(٦)

زموږ سياسي شتمني

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۴۱

ټولې شتمنۍ تولیدېږي. که د تولیدي سیستم په توگه ورته وگورئ، نو تاسې مصرفوونکي نه، تولیدوونکي یئ. اوس ستاسې خوبه چې څه تولیدوئ. داسې سیاسي شتمني تولیدوئ چې زموږ ملي وحدت، اسلامي جمهوریت او تمدني ارتباطات په کې ژوندي شي او که هغه سیاسي شتمنۍ پسې ځئ چې زموږ د نفاق او بېلتون لامل کېږي؟

یو انتخاب تاسې یئ، دا موزیم درته دا فرصت درکوي چې له یوه ځایه باید کار پیل شي. موزیم د کار پیلولو یوه وسیله او پلمه ده. په تاسې نسل کې باید یو اساسي بحث را پیل شي او په یوه سیاسي شتمنۍ بدل شي. په څه معنی؟ آیا په دې خاوره کې دیکتاتوري حکومتونو، د میراثي نظامونو او ټپل شویو نظامونو تجربو نتیجه ورکړې ده؟ آیا د جمهوریت له چوکاټ پرته، په بل سر یو بل سره زموږ مساوات تأمینېدې شي؟ آیا له یوه انتخابي نظام پرته، په بل جوړښت کې زموږ د زعامت موضوع حل کېدای شي؟

دا پوښتنې باید تاسې ځواب کړئ او د نندارتون او موزیم له لیدلوري باید دې ته وگورئ چې د دې هیواد د لومړي مقام (جمهوري ریاست) څوکۍ نیولو فکر ولې تل د شخړو او د افغانستان د بربادۍ لامل شوی دی؟ په افغانستان کې د ځای ناستي موضوع تر زرو کالو نه ده حل شوې. تل ورور د ورور، پلار د زوی او زوی د پلار په مقابل کې ولاړ دی. نو دا موضوع باید داسې تحلیل شي چې ځواب ترلاسه کړئ. او تاسې چې کومه سیاسي شتمني رامنځته کوئ، په هغه کې باید د

هیواد بقا وي. تر ټولو ډېره سیاسي شتمني درته څوک درکوي؟ د افغانستان خلک! په بدل کې یې درنه څه غواړي؟ یوازې یو شی: خدمت! آیا خدمات په داسې ډول وړاندې کېږي چې خلکو ته د منلو وړ وي؟

له تعلیمي پلوه تاسې د دې هیواد نخبه گان یئ، خو له سیاسي پلوه یې خدمتگاران یئ. که تاسې دا فرهنگ خپل کړئ چې نخبه گان یئ، نو هر یو باید زرې موټر او څلور منزله کور ولری. په دې ډول هیواد بربادې. ته ځي. که تاسې د مساوات حس ونه لری او دا احساس ونه لری چې یو نسلي رسالت لری او باید پرځای یې کړی، نو په دې پوه شی چې برخلیک مو د خرابېدو خوا ته روان دی.

بنسټونه باید رامنځته شي. تاسې چې کوم میراث پرېږدئ، په هغه کې باید فعال بنسټونه وي. داسې بنسټونه چې له یوه نسل نه بل ته انتقال په اساسي ډول مدیریت کړي. یوویشتمه پېړۍ له اتلسمې او نولسمې سره توپیر لري. په اوسنۍ پېړۍ کې سیاسي شتمني له رهبرۍ او مدیریته رامنځته کېږي.

رهبري څه ده؟ رهبري پر ځان تمرکز نه، بلکې برنامه او د کار اصول او قواعد جوړول دي. مور وسیله یوو، هدف نه یوو، هدف ولس دی، هدف د هیواد ثبات او سوکالي ده. نو مهمه دا ده چې دوامداره قواعد جوړ کړو او فردمحوري ونه کړو. هر ډول چې کېږي د شخصیت محوری د فرهنگ مخه باید ونیول شي. د اصولي راکړې وړکړې یو فرهنگ باید رامنځته شي. مشروع رقابت باید وهڅول شي او خصوصاً

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۴۳

د افغانو ښځو ونډه باید جدي وگڼل شي.

ښځې ادارو ته راغلې دي، خو ځوانان لا هم ښځې ځپي، ادارې اوس هم ښځې ځپي، فرهنگ نه دی بدل شوی. دغه فرصت ما د خپلو صلاحیتونو له لارې رامنځته کړی دی، خو که افغانې ښځې ته سیاسي او ټولنیزه شتمني او مهمه ونډه ور نه کړئ، نو زر کلن زیان به څنگه ډکوی؟

د زر کلن زیان خبره مې وکړه، د ښاغلي مجید زابلي کیسه رایاده شوه. د بحث په دې وروستیو کې به درته د مجید زابلي کیسه وکړم. د هیواد ته چې څومره ښې اقتصادي طرحې لرلي، ټولې د مجید زابلي وې. له بده مرغه د هغه وخت او دربار د روڼ اندو شرایطو د هغه طرحې عملي کېدو ته پرې نه ښودې. د زیان ډکولو لپاره هغه ډېر ساده تحلیل درلود. د غزني (مرکزي افغانستان) د اوبو لگولو سیستم علاءالدین له منځه یووړ. د افغانستان د شمال او شمال ختیځ سیستم چنگیز خان ویجاړ کړ او د سیستان، هلمند او فراه سیستم امیر تیمور له منځه یووړ.

په تېرو اتمه سوو تر زرو کالو کې دغه وړانې بېرته نه دي راډک شوي. د کمال خان بند ان شاء الله زر بشپړېږي، دا به اتمه سوه کاله زیان راډک کړي، خو د افغانستان شمال او غزني لا پاتې دی.

تاسې ته ډېر لوی لوی کارونه پراته دي او دا کارونه لوی همت غواړي، په دې خاطر درسره وروستی خبره د انساني پانگې په اړه کوم.

انسانی شتمني

هېڅ يوه شتمني تر هغې په درد نه خوري چې تاسې د دې وطن د يوه انسان په حيث او د دې خاورې د يوه ژمن وگړي په توگه خپل فکر او لمن دومره پراخه نه کړئ چې ټول افغانان په کې راونغاړئ. تر څو چې ستاسې لمن دومره پراخه نه شي چې يو افغان ترې بهر پاتې نه شي. تر څو چې ستاسې فکر دومره منسجم نه شي چې پر خپلو څلور ميليونه کډوالو فکر ونه کړئ چې په کومه بېچارگۍ کې دي، تر څو چې په هغو څلوېښت سلنه خلکو فکر ونه کړئ چې د فقر تر ليکې لاندې دي، تر څو چې په هغه دېرش سلنه خلکو فکر ونه کړئ چې د شپې نهر ويده کېږي او که د ورځې دوه وخته ډوډۍ ومومي خوشاله وي.

تاسې د فکر او کار کولو ټولو فرصتونه لرئ. زه په دې باور يم چې تاسې د افغانستان د معاصر تاريخ تر ټولو ستر نسل يئ، خدای ﷻ دې وکړي چې د دغه بحث د دې لامل شي چې تاسې خپل دغه رسالت په رښتيني ډول پوره کړئ.

مننه، پخیر اوسئ

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۴۵

پوښتنې او ځوابونه

بلال ذوالفقاري (کابل پوهنتون): له نباغلي جمهور رئيس نه زما پوښتنه دا ده چې موږ څنگه او په کوم ميکانيزم داسې ملي هويت رامنځته کولای شوو چې د افغانستان ټول وروڼه قومونه په کې ځان گډ احساس کړي؟

جمهور رئيس: ډېره مننه، مهمه پوښتنه ده!

يو: زموږ اساسي ټکی د اساسي قانون تطبيق دی. د اسلام مقدس دين ارزښتونه په مطلق ډول زموږ په اساسي قانون کې ځای شوي دي. تاسې يې سره پرتله کړئ. زموږ اساسي قانون په قطعي ډول په نړۍ کې تر ټولو اساسي ترين اسلامي قانون دی. د دې قانون دويم څپرکی د اتباعو د حقونو په اړه دی او دا د بشري حقونو تر اعلاميې څو څو ځله ډېر د عملي کېدو وړ دی. ځکه د بشري حقونو اعلاميه اجرائيوي وسيله نه لري، خو اساسي قانون دولت مکلف کړی چې عملي يې کړي. زموږ حقوق او وجايب زموږ په اساسي قانون کې راغلي دي، نو لومړۍ خبره دا ده چې د دولت اوسنی شکل او جوړښت د اساسي قانون د تطبيق جوابگوي نه دی. په اداراتو کې د کار کولو ميراث اوس هم د بادارۍ ميراث دی او موږ بايد د خدمت فرهنگ په اساسي ډول رامنځته کړو.

دویم: مور د حکومتولۍ پنځه پړاوه لرو:

- (۱) کلی
- (۲) ولسوالي
- (۳) ښاروالي
- (۴) ولایت
- (۵) وزارت

له ولایاتو، ښاروالیو، ولسوالیو او کلیو سره د کابل د اړیکو بڼه ضعیفه ده. په اوس وخت کې باید زموږ تمرکز د محلي حکومتولۍ په جوړولو وي. د پلازمېنې په توګه، د افغانستان له هرې سیمې سره د کابل د اړیکو بڼه باید ځان ثابت کړي او د افغانستان د هرې سیمې د ستونزې په حل باید پوه شي. په همدې خاطر درته وایم چې تاسې باید د دې وطن د انساني شتمنۍ په توګه د افغانستان پېژندنې ظرفیت ولرئ. زه د افغانستان ډېرو سیمو کې په پښو، آس او لاری کې ګرځېدلی يم. په دې خاطر ګرځېدلی يم چې افغانستان لا ډېر وپېژنم. خو د افغانستان پېژندنې په برخه کې زما دویم درس له بهرنیو ځواکونو افغان ځواکونو ته د نظامي واک د لېږد په دوره کې و. په هغه دوره کې د افغانستان هر ولایت ته له څلورو تر لسو څلو تلی يم.

د جمهوري ریاست په لومړۍ پنځه کلنه دوره کې مې ۸۹ ځله ولایتي سفرونه کړي دي. تر څو چې ستونزې پخپله له خلکو وا نه وړئ، حل

لارې ورته نه شی پیدا کولای. د ستونزو پېژندلو او تشخیص لپاره باید خلکو ته غور کېښودل شي. باور هغه وخت رامنځته کېږي چې د حکومتداری عرضه او تقاضا یو بل سره اړیکه ولري او ان شاء الله ستاسې نسل په مرسته دا کار عملي کېدونکی دی.

پوښتنه: ښاغلی جمهور رئیس، تاسې مخکې د تېر، اوس او راتلونکي د روایت په اړه له محصلینو پوښتنه وکړه. تاسې د تېر تاریخ ډېر مثبت ټکي یاد کړل. زه فکر کوم چې اوس د ریفورم او بیارغونې وخت دی. تاسې چې غږېدئ، موږ په کې خپل راتلونکی ولید، دا هغه راتلونکی دی چې تاسې راته ساز کړی دی. د دې ټولو لپاره درنه مننه کوم، که په همدې سیستم مخ ته لاړ شو، زموږ راتلونکی به هم ډېر ښایسته وي.

زه فکر کوم چې په ټول هیواد کې د افغانستان د تاریخي ودانیو په بیارغونو ځینې نیوکې شته، سره د دې چې دا ډېر مثبت کار دی. ځکه دا ودانۍ زموږ د ملي هویت برخه او ملي شتمني ده، نو د دې نیوکو سره به بیا هم د بیارغونې دغه لړۍ همداسې روانه وي، که د نیوکو له امله به ورو شي؟

جمهور رئیس: لومړی له تاسې ډېره مننه!

زموږ ټولنه آزاده ټولنه ده او په آزاده ټولنه کې هر ډول بحث مطرح کېدای شي، پر موږ چې کومې نیوکې کېږي، موږ یې په سر سترگو منو. اوس تاسې پخپله له ځانه دا پوښتنه وکړئ چې پخوا به هغه خوا ته تللی او د دارالامان ماڼۍ کنډر به مو لیده چې ورځ په ورځ نور هم

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۴۹

ورانېده، نو څه احساس مو کاوه؟ د کمتری احساس مو کاوه؟ د عقدي احساس مو کاوه؟ که په دې مو ویاړ کاوه چې یوه کنډر ته مخامخ ولاړ یی؟

لومړی: د دارالامان ماڼۍ په رغوونې له نهه میلیونه ډالرو لږ لگښت راغلی دی. مور د افغانستان د بهرنیو چارو وزارت وازروه، کوم دیپلوماتان چې اړین نه دي، یوازې د هغو په کمولو هر کال ۱۵ میلیونه ډالر سپمولای شو، دا په دې معنی ده چې په یوه پنځه کلنه دوره کې یوازې د دې دیپلوماتانو معاش ۷۵ میلیونه ډالر کېده.

دویم: په دوه پورو کې ملي موزیم او درېیم پور کې داسې ځای چې د افغانستان لوړرتبه مېلمانه په کې ووسېږي او له بلې خوا د دارالامان په اړه د غازي امان الله خان لرلید هم پوره کړی شي، آیا دا ټول شيان په ۹ میلیونه ډالره پانگونې نه ارزي؟

د لگښت بل مثال وگورئ. زه چې د ماليې وزیر وم، حلقوي سرک مې یو کیلومتر په دوه سوه زره ډالر نه قبلاوه، محاسبه به مو کوله چې تر یوسل او اتیا زره یې رابښکته کړو، خو تاسې ولیدل چې وروسته د یوه کیلومتر حلقوي سرک بیه یو میلیون ډالرو ته لوړه شوه کنه؟

د عیدگاه جومات نن د کابل د خلکو لپاره د ویاړ ځای دی که نه؟ دا به ښه وای چې د افغانستان یو تاریخي جومات همداسې وران وېجاړ پروت وای؟

نو عرض مې دا دی چې که د لگښتونو په شفافیت کې ستونزه وه، مور

یې په اړه نیوکې زر ځله منو، که بیارغونه او د کار په بڼه کې کومه ستونزه وي، زموږ دروازې د خلکو نیوکو ته پرانیستې دي؛ البته که په داسې حال چې تاریخي هویت مو د لوټ کېدو په حال کې دی، که په دې وخت کې تاسې په خپل تاریخ پانگونه نه کوئ، نو دا پرېکړه باید ملت پخپله وکړي.

زه په دې باور یم چې د هیواد د تاریخي ودانیو بیارغونې ملي پروگرام به له یوې خوا د دې ودانیو د بیارغونې لامل شي او له بلې خوا به هیواد ته عایداتي سرچینه هم شي. پغمان په درېیو کالو کې خپل ټول لگښت بېرته پوره کوي. جبل السراج یې په څلورو کالو کې پوره کوي. ان شاء الله ډېر زر به دا فرصت رامنځته شي چې دغه ځایونه د سیالانیانو د تگ راتگ ځایونه شي، ځکه دا تاریخي ځایونه یوازې د لگښت لپاره نه دي. اړینه ده چې دا هره ودانۍ د یوه بنسټ په توګه د اُمنای پلاوي له لوري په مستقل ډول مدیریت شي او خلک یې پایلې وګوري. موږ که په پغمان کې بالاباغ نه وی ساز کړی، نن به خلک د تفریح لپاره نه ورتللی. دا کار لومړی له سل جریبه ځمکې پیل شو او اوس یو نیم زر جریبو ته رسېدلی چې د افغانستان راتلونکی نسل د تفریح ځای ولري. دا پارک له دېرش تر پنځه دېرش زره تنو د ځایدو گنجایش لري. ان شاء الله د سپرلي په لومړیو کې به یې بیاځلی دروازه خلکو ته پرانیسل شي.

دلته یوولس مانی ورغېدې او ټول لگښت یې دوه میلیونه ډالر دی. خلک دې پخپله یوه نتیجه ګیري وکړي، نظرونه دې واخلي، بحث دې

تاریخ، فرهنگ او ملي هويت | ۵۱

وکړي. خو زه د افغانستان د تاريخ د يوه شاگرد په توگه په دې نظر یم چې مور د خپل ملي هويت پېژندلو ته اړتيا لرو.

درېيم: زه له يوې خوا د گرځندوی (تورېزم) او له بې خوا د چاپېريال راتلونکی سنجوم. خصوصاً د کارموندنې اړخ يې ډېر مهم دی. په پغمان کې د بيارغونې کار اوه سوه تنو ته دوه کاله دوامداره کار پيدا کړ. که مور وغواړو چې د افغانستان په هره ولسوالۍ کې يو پارک ولرو او ځنگلونه بېرته ورغوو، نو د دې کار پایلې په هر اړخ ډول ليدلای شو.

مليحه (کابل پولې تخنيک): نباغلی جمهور رئیس، زما پوښتنه دا ده چې د ځوانانو د لا ډېر گډون او هغوی ته د فرصتونو رامنځته کولو لپاره ستاسې تگلاره څه ده، چې دغه هیواد دغه شته استعدادونه خپله انرژي په سمه لاره مصرف کړي؟ بله دا چې بحث د افغانستان د تاريخ په اړه دی، لکه څنگه چې تاسې له تېر تاريخه نيولې تر اوسه بپورې، ټول بدلونونه او پرمختگونه دې نسل ته وويل او په ټوله کې دغه ستر رسالت له تاسې وروسته مور ته پاتې کېږي، د ځوان نسل په توگه بيا زموږ مسووليت دا دی چې د خپل هیواد دغه تاريخ راتلونکي نسل ته ورسوو. نو مور په دې پوهېدل غواړو چې په دې برخه کې تاسې ځوانانو ته نور څه پلانونه لری او مور نور کومو زېږو ته په تمه شو؟

فرهاد ملکيار (کابل پوهنتون): ستاسې له هراړخيز بحث نه مننه کوم، پوښتنه مې دا ده چې تاسې وويل په تېرو نسلونو او بودايي و زرتشتي دورو کې زموږ د هیواد نېځو د دولت په چارو کې زعامت

درلوده او مشري يې کوله، نو د هیواد ځوان او جنگ ځپلي نسل ولې
نبځي منزوي کړې، د نبځو ځپلو روحیه رامنځته شوه او نبځو سره
تبعیض لا زور واخیست؟

بله پوښتنه مې دا ده تاسې د جمهور رئیس په توگه خپل پنځه کلن
حکومت کې نبځو ته ډېر کارونه کړي دي. آیا په راتلونکي حکومت
کې د عامه او کورنیو د ذهنیت جوړوونې لپاره کومه برنامه لری؟
جمهور رئیس: مننه!

په معارف او لوړو زده کړو کې باید اساسي بدلون راشي. په دې موده
کې له پوهنې وزارت سره لس جلسې کړې دي. دوی چې څه
تولیدوي، هیواد ورته اړتیا نه لري او څه ته چې مور اړتیا لرو، هغه دوی
نه تولیدوي. نو مور له څلور میاشتو وروسته دې پایلې ته ورسېدو چې
ښوونځیو کې باید اساسي بدلون راشي او معارف باید زموږ د پانگونې
اصلي معیار شي. په همدې خاطر د ۷۰۰۰ (۳۵۰۰) ښځینه او ۳۵۰۰
نارینه) ښوونځیو لپاره، هر ښوونځي ته لس کمپیوټرونه اخیستل کېږي
او ان شاء الله دا امکانات به د ښوونیز کال د پیل له زنگه مخکې
برابریږي.

ځوانانو ته څه وایم؟ استادانو په ډېر درناوي، خو تاسې استادان هم
په ښوونځیو کې گډه او نسلي ژبه نه لری. نو ټینگار مې دا دی چې
له ټکنالوجی باید بل ډول گټه واخیستل شي. زه باید پر دې جدي
کار وکړم چې نه یوازې په صنف او جومات کې ښوونه بدله شي، بلکه
درسي واحد هم باید بدل شي چې مور له لرې واټنه د زده کړې زمینه

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۵۳

هم برابرہ کړو.

د ځوانانو لپاره بله مهمه خبره دا ده چې تاسې ډوډۍ نه شئ پیدا کولای. تر څو چې له نهم تر دولسم ټولگي پورې په مسلکي ډول ونه روزل شئ او مسلکي و حرفوي ژبه په اساسي ډول زده نه کړئ، ځان ته ډوډۍ نه شئ پیدا کولای. نوزه غواړم چې دغه فرصت درته رامنځته کړم. مور باید ډېر شمېر ښوونځي، مسلکي ښوونځي کړو. دا په دې چې ډوډۍ پیدا کول غواړو.

د دې بنسټ حبيبيه لیسې ایښې دی، د حبيبيه لیسې راپاتې میراث دا و چې په دې ښوونځي کې به یو نخبه قشر روزل کېده، خو دا طریقه اوس د افغانستان لپاره گټه نه کوي. زه دا غواړم چې زموږ په ځوان کې د تشبث فکر پیدا شي او هڅه کوم چې ځوانانو ته د تشبث (کارپنځوونې) زمینه برابرہ کړم.

په دې برخه کې یو مهم ټکی دا دی چې موږ غواړو پوهنتونونه خپل مالي استقلال ولري. د افغانستان هر پوهنتون باید د تخنیک، ټکنالوجی او تشبث په پارک بدل شي. دا په دې خاطر چې تاسې د خپلو مفکورو لپاره عملي ځایونه ولری. ستاسې له ځمکو بده گټه اخیستل شوې ده. که موږ د پولي تخنیک او کابل پوهنتون ځمکې مدیریت کړو، تاسې ته دا فرصت د ډېرو کلونو لپاره په لاس درځي.

خو یوه خبره ډېره مهمه ده او هغه دا چې د رشتو په ټاکنه کې باید یوه اصلي بحث ته ننوځئ. تاسې باید تقاضوې بدلې کړئ. استادان

چې درته څه وړاندې کوي، هغه د نولسمې او شلمې پېړۍ پایلې دي. ما په همدې خاطر تاسې سره دا بحث وکړ په همدې خاطر مې درته ستاسې پانگې او شتمنۍ در یادې کړې. تاسې له دغو شتمنیو گټې اخیستنې لپاره څه ډول پوهې او څه ډول مدیریت ته اړتیا لرئ؟

په شلمه پېړۍ کې خصوصاً له دویمې نړیوالې جگړې وروسته تر ۱۹۷۰ لسیزې پورې رشتې ثابتې وې. چا به چې په ۱۹۴۶ یا ۱۹۵۰ کلونو کې په امریکا کې انجینري زده کړې وه، تر ۱۹۷۰ کلونو یې همدې رشتې او مسلک ته دوام ورکولای شو. خو نن سبا علمي رشتې لکه کمپیوټر ساینس په شپږو میاشتو کې ورستېږي.

د معلوماتي ټکنالوجۍ د کارونې بڼه زموږ ژوند ته رانوتې ده، نو ستاسې د ازموینو پایله باید دا نه وي چې درسي مواد په یادو یاد کړئ او ستاسې په پوهه کې داسې بدلون راشي.

امریکایان له نولسو کالو په افغانستان کې دي، که تاسې په امریکا کې له یوه محصل نه د افغانستان په اړه پوښتنه وکړئ، ښایي پوه نه شي او ځواب در نه کړي، خو که وغواړي په درېیو ثانیو کې درته دا پیدا کولای شي چې افغانستان چېرته دی او څه ډول هیواد دی. هغه دې ته اړ نه دی چې هر څه دې په خپله حافظه کې وساتي. یوازې کمپیوټر ته په ورتگ ټول ځوابونه ترلاسه کوي.

زموږ د بحث بڼه باید بدله شي. تاسې سره له دې ملي بحث نه مو موخه همدا ده چې زموږ او ځوانانو ترمنځ د یوه اساسي بحث بنسټ کېښودل شي.

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۵۵

په تېرو پنځو کلونو کې د افغانستان د بقا لپاره امنیتي، اقتصادي او د سیمه ارتباط مسایل اساسي ټکي وو. موږ مجبور وو چې په دې طبقه بندی کې ورته ارزښت وکړو، خو اوس انساني سرمایه زموږ په کاري لومړیتوب کې ده. تاسې خپل وړاندیزونه راوړئ، خپل بحثونه ترتیب کړئ، موږ غواړو چې دغه بحث د افغانستان د پوهنتونونو او ښوونځیو په سراسري بحث بدل شي. زه چې د کابل پوهنتون رئیس وم، په انجینرۍ پوهنځي کې مو څلور کتابه نه درلودل. ټول درسونه په یادو ورکول کېدل. پوهنتون کړکی او دروازې نه درلودې. موږ پر بشري شتمني هراړخیزه پانگونه کوو، خو ستاسې په گډون او مشارکت یې کوو.

اوس به داسې ثابت کار نه وي چې تاسې یې څلوېښت کاله پرلپسې وکړئ. نو باید متحرک اوسئ. ستاسې د ډېرو کاري برخلیک به ډېر د یوه مامور، میرزا یا انجینیر په څېر نه وي، بلکې زما په څېر به وي. ما خو څو څه خپله رشته بدله کړېده. هیله من یم چې په دې سختو شرایطو کې دغه خطرناکه وظیفه هم سر ته ورسوم. زه د ډېرو برخو په مدیریت کې بریالی شوی یم، په دې خاطر مې ډېرې رشتې هم زده کړې دي. یو مثال به یې درته ووايم: د اوبو مدیریت تخصص غواړي او زه لگیا یم دا کار (د اوبو مدیریت) کوم. د اوبو برېښنا او کرنې وزارت یو علمي پلاوی راغی او ماته یې د بندونو یو لیست راوړ. ما ورته وویل چې له درې سوو میلیونو ډالرو څومره جذبولای شی؟ راته یې وویل چې په راتلونکي کال کې درې سوه میلیونه. ما لیست ولید، د بندونو

ارتفاع مې چې وليده، ٣٠ متره، ٥٠ متره او ٢٥ متره وه. په نړيوال بانک کې زما يو مسووليت دا و چې د بندونو ارتفاع مې بايد راتيته کړې وي. د چين او هند په څېر گڼه گڼه سيمو کې چې د بند ارتفاع له ١٥ مترو يو متر هم لوړېږي، زر کورنۍ بې ځايه کوي. ما له دوی پوښتنه وکړه چې ارتفاع مو ولې ٣٠ متره نيولې ده؟ له ځوابونو يې ښکارېده چې په دې برخه کې هېڅ مطالعات نه وو شوي. د دې برخې د مشاورينو ډلې چې چېرته د بندونو اعلانات ليدلي وو، ټول يې راټول کړي وو چې دا زموږ مطالعات دي.

بل مې چې بېې ولېدې، په ځينو ځايونو کې د پنځو جريبو ځمکې اوبه کولو ته درې سوه ډالر په کار وو او په ځينو ځايونو کې دا بيه دوه نيم سوه زرو ډالرو ته رسېدله. که په دې حالت کې زما پر ځای بل بې تجربې کس وي، دا هر څه يې ورسره منل. زموږ د ارزونې پايله دا شوه چې دوی تر دوو کالو چمتووالي نه لري او د دې کار کېدو لپاره بايد اساسي مطالعات وشي.

نو بيا هم درته وایم چې رشتې مو بدلېږي، ستاسې لپاره اړينه دا ده چې مدیریت او زعامت زده کړئ دا چې:

• **څنگه رهبري کوي؟**

• **د رهبرۍ اصول څه دي؟**

• **د مدیریت اصول څه دي؟**

افغانان ټول ماشاالله په رهبرۍ کې تکړه دي، خو په مدیریت کې ډېر

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۵۷

ضعیف یو. هر یو په دې تمه وي چې باید وزیر او معین شي، خو د کار پایلې پوښتنه چې ترې وکړم، د ستونزو لیست راته لولي.

د دارالامان ماني رغولو لپاره مو نوي تنه باسواده افغان ځوانان (نجونې او هلکان) وټاکل. دوی ټول راغلل او راته یې وویل چې دا کار پنځه کاله وخت غواړي، خو موږ چې عملي خلک راوستل، په اتلس میاشتو کې یې کار پای ته ورساوه.

نو اړتیا دا ده چې موږ سرعت او موثریت ته د یوه اساسي فکتور په توګه پام وکړو. دا دسپلین دی او هغه مهمه رشته ده چې باید زده شي او ان شاء الله موږ او تاسې ورته رسېدی شو.

بله موضوع د ښځو ده. تاسې وګورئ چې د افغانستان په تاریخ کې لومړی ځل د ښځو لویه جرګه وشوه که نه؟ د افغانستان په کوم ولایت کې پر کومه لویه ملي موضوع له ښځو سره بحث نه دی شوی؟ د افغانستان په کومه حیاتي موضوع کې ښځو برخه نه ده لرلې؟

په زراعتي ټولنه کې د بدلون په راتګ، له شپاړسمې پېړۍ را وروسته خصوصاً په اروپا کې زیاتره دولتونو ښځه ځپلې. که بېلګه یې غواړئ د ویرجینا وولف Three Guineas کتاب ولولئ. وګورئ چې اروپایي ښځې د رایې حق درلود؟ اروپایي ښځې د میراث حق درلود؟ د شلمې پېړۍ تر دویمې لسيزې پورې هېڅ اروپایي ښځې د ځان د استازیتوب حق نه لاره. امریکایي ښځه په ۱۹۶۰ کال کې را څرګنده شوه.

فرهنگي بدلون خپلې ستونزې لري. پخواني فرهنگ ښځو او ځوانانو

سره دومره مخالفت درلود. تاسې ټولو د ځوانانو په توگه د پخوانيو نسلونو مخالفت نه دی ليدلی؟ د دې فرهنگ د بدلون لپاره موږ او تاسې سره شریک او همکار یو، په دې فرهنگ کې باید ژور بدلون راشي.

که د افغانستان دولت خدای مه کړه په دې برخه کې کومه تېروتنه کوي، د بشري حقونو کمیسیون ته یې ووايي یا بل هر څوک دغه ډول ستونزې تعقیبولای شي. زه به یې د ارزونې حکم ورکړم. خو دا څوک چې هسې اوبه خړوي، دوی دې لومړی دا ووايي چې خپلې لونې او مېرمنې یې چېرې دي؟ او د ښځو پر وړاندې یې ژمنه او تعهد څه دی؟ زه په دې ویاړم چې د لور او زوی ترمنځ هېڅ توپیر ته قایل نه یم. له لور مې (مریم) لږ ډارېږم، ځکه ماته ختلې ده، زوی مې طارق بیا مور ته ختلی دی، حوصله یې ډېره زیاته ده. نو زه د افغانې لور او افغان زوی ترمنځ توپیر ته قایل نه یم. د ښځو حق په اساسي قانون کې ذکر شوی دی. زه د اساسي قانون تطبیقوونکی یم.

نو یو بل ته باید لاسونه سره ورکړو او د ښځو د ژوند فضا باید بدله کړو. دا بدلون راځي، که څوک یې غواړي او که نه یې غواړي. تاسې چې تر دې ځایه راغلئ، زده کړې مو وکړئ او د فکر خاوندان شوی، بېرته مو څوک شاته بیولای شي؟ تاسې بېرته څوک پخوانیو پنډرو ته ستولای شي؟

زه دا وایم چې زموږ سیاسي شتمني، زموږ په فکري یووالي کې ده. زموږ په منسجمو برنامو کې ده. زموږ د نظریاتو په یووالي کې ده.

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۵۹

افغانان د ښځو مخالف نه دي. دا درته جدي وایم. د پېښور په کمپونو کې چې کوم فرهنگ رامنځته شوی، هغه زموږ فرهنگ نه و. زه درته د خپلې نیا کیسه کوم. زما نیا شپږ زامن او یوه لور درلوده او لویه ډله لمسي یې درلوده، خو دا چې پخپله باسواده وه، موږ باسواده شوو. چا دا جرئت نه درلود چې کوکول ته ووايي له دې ځایه پاڅېږه، هلته کېنه. زموږ فرهنگ ښځې ته درناوی درلوده، دا فرهنگ باید بیا را ژوندی شي.

نور اړخونه یې هم درلودل. دا څلویښت کاله تاوتریخوالی زموږ ټول تاریخ نه دی. په دې برخه کې واقعاً غواړو دا څرگند تعهد ولرو چې فرهنگ به بدلوو. مصئونیت په دې کې دی چې ټولې دولتي ادارې باید تر ولسي څار لاندې راشي. که فرهنگ او چلند تریخ وي، بې باوري وي یا خدای مه کړه د نامشروع غوښتنې لامل کېږي، دا باید وڅېړل شي او خلک دې یې مجازات کړي.

د بحث پای

له تاسې ټولو ډېره مننه کوم، زه په دې باور یم چې دغه بحث باید پوهنتوني شي. زه هیله لرم چې پوهنتونونو ته لار شم او محصلینو سره مخامخ بحثونه وشي. وړاندیز مې دا دی چې هر پوهنتون دې د دې بحث کوربه شي او نور دې هم ورته را وېولي. راتلونکي بحثونه په خپلو کې سره وکړئ، ځکه په همدې طریقه اساسي ټکو ته رسېدی شو.

لکه څنگه مې چې په پیل کې درته وویل، زه په دې باور یم چې له شیندل شوي حالته د ثبات په لور بدلون به ستاسې په لاسونو راځي. تاسې د افغانستان سوکالي تامینولای شئ که نه؟ دا په دې پورې اړه لري چې خپلې رشتې څنگه ترتیبوئ. که تاسې خپله پوهه د افغانستان د سرچینو او زموږ د سترې طبیعي شتمنۍ پر اساس منسجمه کړه، دا کار کولای شئ. ستاسې نسل سوکالي غواړي، خو که خدای مه کړه رشتې مو د دې وطن له اړتیاوو سره ډېرې برابرې نه وي، د نړیوالو جریانونو غوندې به دا برخه بیا وخت وغواړي. زه په دې باور یم چې که منسجمې برنامې ولرو، نورو چې کوم کار په پنځوس کالو کې کاوه، نښايي موږ یې د افغانستان لپاره په پنځلسو کلونو کې وکړو. خو یوه خبره ده چې په ټولو برخو کې بدلون په پنځو کالو کې نه راځي. زموږ تمرکز به پر داسې بنسټونو ایښودلو وي چې بېرته د ستنېدو وړ نه وي. په دې معنی چې که افغانستان یو ځل د برېښنا د لېږد، نل لیکې، نوري فایبر شبکې، لویو لارو او ریل پټلۍ له لارې سیمې سره وصل شي، نو دا ځل بېرته په شا نه شي تللی. که مو په راتلونکو څلورو کالو کې د افغانستان د سیندونو اتیا سلنه اوبه مدیریت

کړې، بيا به دا اړتيا نه وي چې هر څه بېرته له سره پيل کړئ او زابلې صاحب چې کوم زر کلن جبران ښودلی و، هغه به مو په حقيقت کې کړی وي.

لومړيتوبونه بايد په روښانه ډول وټاکل شي. محدوديتونه په دوه ډوله دي: يو هغه دي چې په فکر او پالیسي کې وي، دا بدلېږي او تاسې يې بايد بدل کړئ. کوم قوانين چې ليکل شوي دي، هغه بايد له سره ولوستل شي. قانون د قران حکم نه دی چې ابدې به وي. قانون وسيله ده، که گټور وي ښه دی، که نه وي، بدلون بايد په کې راشي، خو دا بدلون بايد اساسي او قانوني وي. ستاسې کار دا دی چې په قوانينو کې راغلي اصول بايد تعقيب کړئ. قانون بايد دوه ډوله نه وي. مور گورو چې افغانان په ليکه کې ولاړ وي، په دې وخت کې يو کس د ليکې له وروستي سره راشي، له ټولو مخکې ودرېږي، په دې حالت کې نظم ماتېږي.

مور تل د مساوات حس لرلای دی او دا د افغانانو ستره شتمني ده. هېڅ افغان ځان تر بله کم نه گڼي. تاسې کې يو ځان له نورو کم گڼي؟ همدا ستاسې لويه شتمني ده. پاکستان او نور هيوادونه په دې ضعيت کې نه دي. مور له دې پلوه واقعاً لويه شتمني لرو.

وروستی خبره مې د ملي برنامو په اړه ده. دا وطن په پروژو نه آبادېږي. له کوچنيو پروژو بايد لويو موخو ته ورشو او د مديريت ښه يې بايد بدله کړو. مثلاً هرې ادارې به تر اتيا سلنه سرچينې په ودانيو مصرفولې. هره وداني به بيا جلا قرارداد ته تلله او په دې کې بيا د افغانستان په

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۶۳

مرکزي سیمو، پکتیا یا بدخشان کې د قراردادي پیدا کول ډېر سخت کار و. مور دا کار په یوه ملي برنامه بدل کړ چې د ودانۍ ته د تیارې جوړې شوې ودانۍ کونجې ورکړو. بیې له پنځوس تر دوو سلنو رانښکته شوې دي. مور باید موثریت رامنځته کړو. د برنامې جوړول مهمه موضوع ده، ستاسې نسل باید د داسې برنامه طراح او اجرائیوي مدیر وي. افغانستان په دې طریقه جوړېږي.

په اقتصادي برخه کې مې وړاندیز دا دی چې افغانستان باید په اته اقتصادي زونونو ووېشل شي او مور یې ترمنځ ارتباط تامین کړو. مثلاً که تاسې له هرات نه مزارشريف ته ځئ، نو حلقوي سرک نه دی بشپړ شوی، تاسې مجبور یی چې د کابل له لارې ورشئ. که له غزني پکتیا ته ځئ، هم په کابل باید تېر شئ او که له کندهاره، جلال آباد ته ځئ، هم په همدې ډول به له کابله تېرېږئ.

زموږ د ارتباطاتو بڼه ټوله له مرکز سره د اړیکو له پلوه سنجول شوې ده. لومړی زون چې رامنځته کوو: بدخشان، نورستان، کونړ، ننگرهار، لغمان، کاپیسا او پنجشیر دی. دا زون د افغانستان غریزه سیمه ده، خو د کانونو، اوبو او ځنگلونو له پلوه د افغانستان د جغرافیې یوه مهمه سیمه ده. که له سروبي نورستان ته سرک ساز شي او یا کیلومتره لاه او دوه سوه او څلوېښت کیلومتره واټن کموي. دا هغه ټکي دي چې له سره باید پرې فکر وشي.

برنامې په تقیليدي بڼه نه جوړېږي، زموږ اصلي ستونزه همدا وه. دا چې پوهنتونونه مو خراب شوي وو، یو نسل مو در په دره و، نو همدا پوهه

مو بايد درلودې وي.

موږ بايد هغه څه توليد کړو چې د خپلو جامو په څېر اړتيا مو وي. د نورو هيوادونو برنامې بايد په پرتليز ډول وگورئ او ځان پرې پوه کړئ. وگورئ چې د هغوی مهم ټکي زموږ په شرايطو کې څنگه تطبیقېدی شي. که موږ ونډه درلودې او حرکت مو رامنځته کړی، لامل يې دا و چې هم د افغانستان شرايط گورو او هم د نړۍ، بيا دا دواړه سره پرتله کوو او د خپل هيواد د اړتياوو پر اساس برنامې رامنځته کوو چې پرمختگ پرې وکړو.

تاسې بايد څلورو کالو کې په خپلو پښو ودرېږئ. ملي بودیجه بايد بشپړه کړئ. که په دې فکر کې یئ چې څلور کاله وروسته به خپله ملي بودیجه له بهرنیو مرستو پوره کوئ، نو دا کفر دی. دا د دې وطن امکاناتو ته سپکاوی دی. د ملي بودیجې مصارف بايد په اساسي ډول را کم شي. د تجمل له فرهنگه بايد ووځو او انکشافی بودیجه بايد په سم ډول ترتیب کړو. خصوصاً د کورنۍ له پلوه تاسې ته اړینه ده چې د خپل نفوس پر ودې پوهنتونونو کې یو ملي بحث پیل کړئ. هیله مې دا ده چې پوهنتونونه بحثونه او مناظرې طرح کړه چې خلک راټول شي او پر مهمو موضوعاتو له عملي او منطقي پلوه بحثونه وکړي، دا به زموږ د وضعیت د بدلېدو لامل شي.

ما چې کومې پروژې او کوم کارونه کړي، دا ټول په ادبیاتو پوهنځي کې د استاد په توگه زما د څلور کاله خدمت پایله ده. ځکه هلته مې څلور سوه شاگردان لرل او ټول معلمان کېدل. دوی زموږ معلمان وو.

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۶۵

ماته افغانستان پېژندنه هم دوی رابودلې ده. په دې څلورو کالو کې چې کومې پوښتنې مطرح شوې، زه یې څلوېښت کاله بوخت کړم او تاسې چې کومې پوښتنې مطرح کړې، ځوابونه مو هم پخپله ورکړل.

ښه وخت

سلسله گفتمان‌های رئیس‌جمهور با جوانان

(بحث اول)

تاریخ، فرهنگ و هویت ملی

قصر چهارچنار، ارگ

(۱۳۹۸)

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۶۷

مقدمه

محصلین عزیز و گرامی، خواهران و برادران محترم، استادان گرامی و حاضرین مجلس!

اول تر از همه تحفه پیشوای بشریت را خدمت تان تقدیم می‌کنم:

السلام علیکم و رحمة الله و برکاته!

حرف‌های من در شش بخش است. اما قبل از توضیح بحث، تشریف آوری هر یک شما را خیر مقدم می‌گوییم، امید است که آغاز این گفتمان سبب شود که سلسله بحث‌ها و گفتمان‌ها میان نسل جوان و تحصیل کرده کشور ادامه پیدا کند، تا ما از طریق این گفتمان‌ها به نتایج بهتری برای تفاهم ملی و ساختن افغانستان عزیز دست پیدا کنیم.

قبل از پرداختن به بخش‌های اساسی این بحث، من باب مقدمه، تذکر چند مورد مهم را لازمی می‌دانم.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۶۹

هدف و وسیله

هدف ما چیست ؟

می‌خواهیم به وسیله چنین گفتمان‌ها، درک علمی سرمایه‌های ما به مردم و دولت به شیوه عام فهم و قابل درک انتقال داده شود. عرض من این است که ما به حیث یک ملت، آگاهی‌های اساسی از سرمایه‌های خود نداریم و تا این درک واضح، علمی و مشخص از سرمایه‌های ملی به وجود نیاید، برنامه‌ریزی‌ها، نوع گفتمان‌ها، نوع توقعات و نقش خود ما از لحاظ مسوولیت‌ها به صورت اساسی متبازر نخواهد شد.

از این جهت است که نهاد‌های معتبر تحصیلی کشور را با جمع بزرگی از اساتید محترم و محصلین عزیز زحمت داده‌ایم تا با جوانان تحصیل کرده و با تعهد این کشور، سلسله این گفتمان را که برای نسل نو افغانستان که نهایت ارزشمند است، آغاز کنیم.

کار برای شناخت و تجلی هویت ملی، تنها کار ادبا، استادان زبان‌شناسی و استادان تاریخ ما نیست؛ بلکه مسوولیت همه افغان‌هاست. به این لحاظ ضرورت است تا نسل نو افغانستان به گونه‌ای واضح در مورد هویت ملی خود آگاهی داشته باشند تا بتوانند آینده را ترسیم کنند.

وسيله چيست؟

وسيله‌ای ایجاد هویت ملی افغانستان، قصر دارالامان است. هیچ قصری در ذات خود ماهیت ندارد، دارالامان تنها یک تعمیر است. این تاریخ و فرهنگ است که به چنین اماکن هویت می‌بخشد. از شما

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۷۱

می‌خواهم که این قصر را به یک سمبول هویت ملی به وسیلهٔ ایجاد یک گفتمان ملی در افغانستان، مبدل کنید.

شیوه‌ها و طریقه‌ها

طرح و انسجام یک گفتمان ملی، برای انتخاب بهترین شیوه‌ها و ابتکارات باید صورت بگیرد. شما باید نقش اداره‌کنندهٔ این سلسله گفتمان‌ها را به عهده بگیرید.

هر نمایش یک روایت می‌خواهد، یک قصه می‌خواهد، یک داستان می‌خواهد. شما داستانی را که برای این روایت ایجاد می‌کنید، چه خواهد بود؟

اما نکته کلیدی این جاست که این روایت‌ها را چطور و چه‌گونه انتقال می‌دهید. اگر یک موزیم را بسازید، تنها به شهر کابل منحصر باقی خواهد ماند. مهم این است که چطور این موزیم را از راه استفاده تکنالوژی، به هر مکتب، به هر مسجد و به محلات بودباش مردم، انتقال می‌دهید. چون اگر می‌خواهیم سرمایه‌گذاری کنیم، باید نتیجه این سرمایه‌گذاری را تمام مردم افغانستان ببینند.

به همین خاطر نقش شما یک نقش نمایشی نیست، بلکه یک نقش اساسی برای بازتاب یک روایت ملی است و این مسوولیت شماست که این روایت ملی را به چه‌شکلی انسجام می‌بخشید.

پرسش من از شما چیست؟

روایت نسل شما، از گذشته، از حال و آینده ما چیست؟ من چرا این سوال را می‌پرسم؟

از دیدگاه من شما فرصت این را دارید که ان شاء الله تعالی بزرگترین نسل تاریخ معاصر افغانستان شوید. نسلی که افغانستان را از بی ثباتی به ثبات، از فقر به رفاه، از انزوا به ارتباطات، از انارشی به یک نظام با ثبات جمهوری، خواهد رساند.

حالا سوال این است که شما اراده و ظرفیت این را دارید یا نه؟ ما که همه رفتنی هستیم، نسل من با این تفکر مشکل بنیادی دارد، عموماً چهل روزه فکر می‌کنند، نه چهل ساله. شما مجبور هستید، چهل ساله فکر کنید. پنجاه ساله فکر کنید و امید این است که شما تهادایی را بگذارید تا نسل فردای افغانستان بتوانند پنج صد ساله فکر کنند.

در این مورد من یک قسمت مثال‌ها را برای‌تان بیان می‌کنم، اما انکشاف آن کار شماست. من که بیشترین عمرم را در کار معلمی سپری کرده‌ام و زمانی که از این‌جا (ریاست جمهوری) خلاص شوم، ان شاء الله تعالی دوباره بر می‌گردم به صنف و کار معلمی. به این لحاظ امروز گفتمان ما و شما یک گفتمان آزاد است، فعلاً من تسهیل کننده یک بحث هستم، این‌جا رئیس جمهور، مامور و غیره مطرح نیست، بحث دو شهروند است. ازین جهت من به عنوان یک معلم بحث‌ام را از یک جای عجیب، شروع می‌کنم.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۷۳

(۱)

جیولوژی ما چه می گوید؟

آیا نسل شما جیولوژی افغانستان را درک کرده اند؟ من به یاد دارم - در صنوف ده یا دوازده - اکثر شاگردان از صنف جیولوژی می‌گریختند. هنوز هم همان‌طور هست یا حالا بهتر شده است؟

در اول چند دلیل برای این که چرا از جیولوژی شروع می‌کنیم: وقایعی که ششصد میلیون سال پیش رخ داد، آینده شما را تعیین کرد. عدد را اشتباه نمی‌گویم، ششصد میلیون سال قبل!

ششصد میلیون سال تا ششصد و پنجاه میلیون سال قبل از امروز، افغانستان وجود نداشت. شمال افغانستان و جنوب افغانستان، به طور مطلق دو بر اعظم جدا از هم بودند. کابل تنها یک جزیره بود که هیچ نوع ارتباطی با نیم‌قاره هند نداشت. در اثر یک تصادم عظیم میان این دو بر اعظم، کوه‌های هندوکش به وجود آمد. تصادم دومی ما را با شبه‌قاره هند وصل کرد.

نتیجه چه شد؟

نقطه اول: یکی این‌که از مهم‌ترین ذخایر مهم دنیا در خاک تان (افغانستان) قرار گرفت. اگر جیولوژی خود را درست درک کنیم به یکی از کلانترین تولیدکنندگان مس، به یکی از کلان‌ترین تولیدکنندگان آهن، به یکی از بازیگران عمده در طلای دنیا مبدل می‌شویم. مگر زیاده‌ترین سرمایه تان در لیتیم است. آینده موترهای برقی به شما تعلق دارد که لیتیم افغانستان را چه‌طور انکشاف می‌دهید؟ از هفده عناصر نادره که در جدول مندلیف موجود است،

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۷۵

چهارده‌تای آن در افغانستان موجود است. آیا شما دانش این را دارید که این سرمایه را مدیریت کنید؟ آیا شما آمادگی آن را دارید که رشته‌هایی را بیاموزید که بتواند این سرمایه‌ها را به صورت اساسی نه برای امروز، نه برای فردا، بلکه برای نسل‌های آینده مدیریت کند؟

بنابر این، خواهش من این است، که این سرمایه را برای مردم تان تمثیل کنید. اول باید خود تان آن را درک کنید، تا در قدم بعدی بتوانید برای مردم آن را نشان بدهید. اطفال افغان را شما باید انگیزه بدهید که جیولوژیست شوند، مدیر شوند، تا بتوانند بفهمند که قانونمند بودن در معادن چه معنی دارد، بی‌قانونی در معادن چه ضرر‌هایی را در قبال دارد. چون تجربه جهانی چنین چیزی را نشان می‌دهد. به دو مثال توجه کنید: کانگویکی از غنی‌ترین ممالک دنیا از نگاه معادن است، اما در عین حال از فقیرترین کشورها و جنگ‌دیده مثل کشور ماست. چون معادن شان وسیله جنگ و بربادی کشور شان شده است، اما ناروی را ببینید؛ ثروت طبیعی خود را برای نسل‌های آینده مدیریت می‌کند.

نقطه دوم: گاز و نفت ما باید مدیریت شود. خبر خوش این است که بار اول است که یک چاه در افغانستان مقدار گازش از تریلیون متر مکعب بیشتر شده است. پیش از این تنها مقدار چند میلیارد را داشتیم، در حال حاضر به صدها میلیارد متر مکعب گاز در حال تثبیت شدن است، ولی حرف این جاست که این گاز تنها در شبرغان باقی می‌ماند، یا کاپیسا و هرات و هلمند هم به این پیمان‌ه بزرگ

سرمایه دست خواهند یافت؟ اگر شما در فکر تسخین تان هستید، باید یاد بگیرید که این گاز را چه گونه مدیریت کنید.

در مورد اهمیت نفت و گاز افغانستان همه تان آگاهی دارید، اما از آن مهم تر و در عین حال ساده تر که نیازمند کار فوری است، خاک افغانستان است.

چند فیصد خاک را ما تحلیل کرده ایم؟ همه تان می گویند که چاه ها در اطراف خانه های تان عمیق تر شده است، تاثیر این را می فهمید؟ خاک به یک باره گی سقوط نمی کند. هرچه مقدار سطح آب پایین برود، خاک تغییر می کند. به همین دلیل اولین نتیجه دانش جیولوژی این است که آیا در چنین حالت تعمیر های چند منزله را اجازه می دهد تا ساخته شود؟

آب، خاک و جنگلات

نقطه اول: تا ما آب های زیر زمینی خود را درست درک نکنیم، هیچ کار مفیدی را در این جهت برای نسل های بعد انجام داده نمی توانیم. به این روشی که ما چاه های عمیق را حفر می کنیم- البته اگر این آب ها دوامدار باشد، یک نوع استفاده است و اگر این آب ها برای یک بار باشد، بدانید خرابش کردید و نسل های آینده را از آب محروم ساخته اید.

این دو عنصر (آب و خاک) را که برای تان بسیار ساده معلوم می شود، نقاط اساسی دوام زنده گی شما و نسل های بعدی کشور است، باید شما یک برداشت علمی از آب و خاک تان داشته باشید.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۷۷

یک قسمت زیاد جنگلات ما از بین رفته است، احیای جنگلات را باید چه رقم انجام دهیم؟

نقطه دوم: افغانستان مرکز زلزله هاست. چند تن شما می فهمد که هم پغمان و هم سروبی دو تا از شکاف های عمیق زلزله است؟ چند فیصد تعمیرات کابل در مقابل زلزله سنجیده شده؟ در حالی که زیاد ترین قصر های تاریخی ما را در طول تاریخ زلزله ها از بین برده است. از شما می پرسیم که از نگاه تاریخی ما از جیولوژی خود چه استفاده کرده ایم؟

کلان ترین شهرک صنعتی ماقبل تاریخ در آسیا، در منطقه عینک واقع بود. معدن مس عینک مرکز عظیم صنعتی ماقبل تاریخ بود. مثل آن ده ها معدن دیگر را ما انکشاف داده بودیم، اما بدبختانه...!

نتیجه گیری

نتیجه گیری ما از توضیح این بخش این است که، جیولوژی تان را جدی بگیرید. هم به حیث فرصت و هم به حیث محدودیت. درک عمیق این مسئله نیاز است تا نسل نو ما از جیولوژی یک دیدگاه دیگر داشته باشد. امکانات ما در قرن های گذشته برای استفاده بهتر از جیولوژی محدود بود. در پنجاه سال آینده درک درست از جیولوژی کشور، زندگی هر کدام تان را تغییر می دهد. می دانی د خوبی کار در چه است؟ خداوند ﷻ برای افغانستان یک نعمت عظیم داده است. در اکثر کشور هایی که دارای ثروت جیولوژی است، این منابع

در یک جا تمرکز دارند. طور مثال تیل عراق را ببینید، به یک جای مشخص تعلق دارد، که تمام جنجال ها در عراق بر سر منابع طبیعی از همین مسئله ناشی می شود، در حالی که در افغانستان منابع طبیعی به صورت مساوی تقسیم شده و هیچ نقطه‌ای از افغانستان نیست که بدون منابعی طبیعی عظیم باشد. به همین دلیل تاکید می‌کنم که آگاهی تان را در مورد جیولوژی کشور بلند ببرید. ده تا از محروم ترین ولایت های تان، بهترین منابع طبیعی دنیا را دارند. از این جهت درک جیولوژی موجب این شده می‌تواند که سرمایه اجتماعی، سرمایه مالی و سرمایه سیاسی به صورت بسیار عادلانه ایجاد شود. خداوند عز و جل لطف بزرگی را برای ما ارزانی کرده، آیا شما به حیث نسل تاریخ ساز این فرصت را ایجاد کرده می‌توانید که از آن استفاده کنید؟

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۷۹

(۲)

جغرافیای ما

در مکتب، جغرافیه را اکثراً از برد می‌کردیم، اما به فکر درک نقش تاریخی جغرافیه نبودیم.

خصوصیت جغرافیای ما چیست؟

چند خصوصیت را به شما عرض می‌کنم شما می‌توانید در موردش زیادتر فکر کنید.

همیشه می‌گوییم که ما در قلب آسیا قرار داریم. معنی این سخن چیست؟

از پنج الی پنجاه هزار سال قبل، ما نقطه ارتباط بوده‌ایم. چون خصوصیت جغرافیای افغانستان چنین است. کوه، دریا و دره و مخصوصاً صحرا به صورت زنجیره‌یی با هم وصل است. این طور نیست که تنها صحراهای عظیم داشته باشیم، باز نقاط سبز و یا سلسله کوه‌ها، مثل کشور چین. در افغانستان نقاطی که در آن تولید صورت می‌گیرد با هم مرتبط اند. از این جهت این خاک در گذشته مهد تجارت بوده و به این لحاظ در خون هر کدام تان یک تاجر هست. تاریخ پنج‌هزار ساله تجارت دارید، خود را فریب ندهید که تنها در کار دولتی مشغول باشید. شما نان‌آور بودید. نقطه ارتباط کل دنیا بودید. زن و مرد این وطن تجارت پیشه بودند. ما دونیم هزار سال پیش تاجر زن داشتیم، در دوران بودایی‌ها بانکداران ما زنان بودند. ما در این مورد اسناد تاریخی داریم.

معنی این چه است؟ یعنی این که سه بخش زندگی در این جغرافیا با هم ارتباط زنجیره‌یی داشته اند. آن سه بخش کدام‌ها اند؟

۱- شهر

۲- آب

۳- زراعت

تا آن جا که ما تاریخ را سراغ داریم، ما صاحب شهر ها بوده ایم. عظیم ترین شهر تا قبل از آمدن دین مبین اسلام در افغانستان، بلخ بود. بلخ تنها یک خاطره نه بلکه یکی از عظیم ترین مرکزهای تجارت بود. عرب ها وقتی قدامت و شکوهمندی این شهر را دیدند، آن را به ام‌البلاد (عروس شهرها) مسما کردند، درحالی که در زمان آمدن عرب ها بلخ رونق گذشته اش را نداشت و نزول کرده بود.

برای این که شهر داشته باشید، به چه چیز نیاز دارید؟

نان! بله هیچ شهری نمی تواند آباد شود مگر این که در آن نان پیدا شود.

خوشبختانه هر شهر افغانستان روی یک دریا واقع است و هر شهر افغانستان یک حوزه عظیم زراعتی دارد. به احتمال قوی گندم بار اول در بلخ آسیاب شد. به گمان اغلب برای بار اول نان در اینجا پخته شده است.

(۳)

زراعت و مالدارى

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۸۳

مردم در سابق بدون گوشت زنده‌گی کرده نمی‌توانستند، در شرایط فعلی ما، بخش عمده زنده‌گی خود را که محور اساسی تجارت ما بود فراموش کرده‌ایم. یعنی کوچی‌های این سرزمین را.

از نگاه موقعیت جغرافیایی ما، سه چیز به طور خاص در تاریخ ما بیشتر درخشیده است:

۱- شتر

۲- اسپ

۳- گندم

شتر، لاری و خط آهن دنیا و منطقه تا قرن نوزدهم بود. اسپ تانک آن وقت بود. حالا دیگر این را می‌دانید که بدون گندم شهرها ایجاد شده نمی‌توانست. آنچه به تنهایی خود به چین و هند ده‌ها هزار اسپ در سال صادر می‌کرد. تاریخ تجارت ما با اسپ و شتر وابسته است. به این معنا که شما تنها قلب آسیا نبوده‌اید، چهارراه آسیا هم بوده‌اید. چون افغانستان کوتاه‌ترین راه وصل آسیای مرکزی و جنوبی و شرق و غرب بود.

به این لحاظ شما انزوای قرن نوزدهم و فاجعه قرن بیستم تان را فراموش کنید، چهل یا حداکثر ۲۵ قرن گذشته را در نظر بگیرید.

موقعیت افغانستان نسبت به معادنش به مراتب مهم‌تر است و حیثیت یک سرمایه‌دار، چون این خاک یک نقطه وصل است. این کوریدور

هایی (دهلیزهای تجارتي) را که امروز می بینید از آسمان نیامده اند. البته کوریدور های آسمانی و هوایی هم برای تان ایجاد کردم، تنها کوریدور زمینی ما راه ابریشم نبود، راه لاجورد داشتیم، راه های متعدد دیگر داشتیم. از واخان بدخشان گرفته تا کلفت، هر شهر عمده افغانستان را که ببینید، بر سر یک راه تجارتي واقع شده است. از این جهت حالا اهمیت کوه های تان را، دریا های تان را و چراگاه های تان را درک کنید.

تمام چراگاه های تان در حال از بین رفتن است، چرا این موضوع را خدمت تان عرض می کنم؟

یک بار به خیر صلح و آرامی بیاید - که ان شاء الله آمدنیست - میلیون ها توریست به دیدن تان خواهند آمد. شما مسوولیت دارید که این سرمایه عظیم را حفظ کنید و نگذارید که خراب شود.

کوه های کابل را روزانه غاصبان زمین از پیش تان دزدی می کنند، فردا نسل های تان در کجا زنده گی خواهند کرد؟

(۴)

ترانزیت و تجارت

نقطه‌ای قابل اهمیت دیگر از نگاه تاریخی چیست؟

شما وقتی که در طیاره پرواز می‌کنید، موقعیت جغرافیایی افغانستان را به گونه‌ای درست درک کرده نمی‌توانید.

تا قرن نزده، هند تنها چند ماه در یک سال قابل دسترسی از راه آب‌ها بود. اما در طول سال از راه افغانستان قابل دسترسی بود. به همین خاطر است که افغانستان همیشه به حیث دروازه هند یاد شده است. امروز وقتی که ما دوباره خود را به حیث چهار راه آسیا می‌بینیم، ما دوباره خود را به حیث دروازه برای پاکستان و هندوستان می‌بینیم. این موقعیت را باز هم خداوند ﷻ برای تان اهدا کرده، اما طرز استفاده‌اش به شما تعلق دارد.

طرز استفاده به چه معنی؟

به چه تعداد گمرک اصلی داریم؟ ترانسپورت را چه‌طور مدیریت کنیم؟ شبکه‌های فایبر نوری را چه‌طور فعال می‌سازیم؟ انواع ارتباطات را چه‌گونه سازمان می‌دهیم؟ زمانی این مفکوره‌ها درست خواهند بود که در عمل پیاده شوند. باید درک کنید که هم قلب آسیا هستید و هم چهار راه آسیا، اما مشکل این است توسعه کافی صورت نگرفته است. شما باید در این قسمت رشته‌هایی را یاد بگیرید که بتواند این توسعه را ممکن بسازد. ضرورت است که در قدم اول همسایه‌های تان را به حیث همسایه‌های جغرافیایی درک کنید. محیط‌زیست سرحد نمی‌شناسد. اگر زلزله بیاید، زلزله بین افغانستان و هندوستان و پاکستان و ازبکستان و تاجکستان، تفکیک قایل

نیست. محیط زیست را باید به حیث یک سیستم درک کنیم، به حیث یک نظام مرتبط، نه چیزهای پراکنده که حالا در محیط زیست بر سر آن رقابت می‌کنند. محیط‌زیست جایی برای رقابت ندارد؛ یا تمام ما ختم می‌شویم یا همه ما آینده خود را نگه می‌داریم.

باز هم این را جغرافیا و جیولوژی تان تعیین می‌کند که کدام اقلام در کجا انکشاف داده شده می‌تواند و به چه شکل آن را با هم ارتباط داده می‌توانیم.

در مورد نمایش چند نکته را خدمت تان عرض کنم!

چون در این عصر، اکثر نمایش‌های مفید به تکنالوژی تعلق می‌گیرد، بنأ گرافیک ۳D (سه بُعدی) را که شما با نام آن آشنایی دارید بیشتر اهمیت قایل شوید. ما تنها برای آی‌خانم یک نمایش سه بُعدی داشتیم که برای یک نمایشگاه که در واشنگتن راه‌اندازی شد، ترتیب شده بود. شما ضرورت دارید که طفل افغان را انگیزه بدهید. آن‌هایی که در تکنالوژی کار می‌کنند، در ترتیب فلم کار می‌کنند، پیشنهاد من برای شان این است که نمایشگاه را هم در نظر بگیرند، اما بیشتر از آن، برای تهیه فلم‌های سه بُعدی کوشش شود.

شما آی‌خانم را ببینید، آی‌خانم یکی از شهرهای نادر یونانی در آسیا است. به استثنای ترکیه این‌گونه یک شهر در باقی کشورهای آسیا وجود ندارد. اولین چهلستون-قصر چهلستون-در آی‌خانم وجود داشت. به همین گونه جمنازیم و دانشگاه‌اش نیز بی‌نظیر بود. در

دوره یونانی ها، در وطن ما برای دوصد سال مجسمه سقراط در آی خانم موجود بود. این را باید شما بتوانید عام فهم بسازید. بلخ را، عینک را، بامیان را، به همین گونه دیگر ولایات و ساحات تاریخی را و دیگر ابعادی را که جغرافیای ما را متبارز می سازد. شما باید یاد بگیرید که چه طور یک فهرست را به یک مفکوره هویت مبدل کنید. چه طور تاریخ شهری تان را، تاریخ تجارت تان را، نقش زنان را، نقش ارتباطات ما را و مخصوصاً چه طور اسپ و شتر را برای مردم دوباره تشریح می کنید.

چرا در مورد ارزشمندی شتر تاکید دارم؟ به خاطر این که یک شتر به صورت اوسط از بیست الی سی سیر بار را انتقال می داد. یک کاروان، یک قافله، بیشتر از سه روز غذای مورد نیاز خود را انتقال داده نمی توانست چون انتقال آن از لحاظ قیمت گران تمام می شد.

بیشتر ابریشم و مواد غذایی و لاجورد را انتقال می دادند، به دلیل این که مفاد بیشتر داشت. اما در موجودیت شتر این کار ممکن بود. تجار هم مواد غذایی مورد نیاز سفر خود را انتقال می داد و هم کالای تجارته را. هدف من این بود که بگویم سه هزار سال می شود که مردم این سرزمین با تجارت آشنایی دارند. در طول راه، خرید و فروش می شد. در شمال افغانستان بازار های روزانه و بازار های هفته وار داشتیم. شنبه بازار، یک شنبه بازار و جمعه بازار. دوشنبه بازار و چهارشنبه بازار تا هنوز وجود دارد. در جنوب افغانستان حرکت قطار های کوچی ها را داشتیم. تمام این ها سلسله مراودات کار و سلسله

ارتباطات بود.

جغرافیا ما را مجبور ساخته است که این ارتباطات وجود داشته باشد و در عین حال یک محدودیت نیز بوده است. هر شهر بزرگ توسعه‌اش محدود بود تا این که لاری آمد. مثلاً چگونه؟

در شمال افغانستان ده‌سیر گندم به یک روپیه دوران عبدالرحمن خان بود، در حالی که در جنوب قحطی بود. چون زمینه انتقال وجود نداشت.

ایجاد محدودیت‌ها و ایجاد فرصت‌ها را باید شما در نظر بگیرید. احیای افغانستان مرکزی و باز کردن نقاط کوهستانی افغانستان رسالت تاریخی شما است. باید دوباره این نقاط باز شود و با هم مرتبط شوند. از این جهت جغرافیا هم فرصت است و هم محدودیت. فرصت به این خاطر که انقلاب ترانسپورتهی قرن نوزده و بیست را که افغانستان از آن محروم ماند، شما ایجاد می‌کنید. از طریق انتقالات به وسیله خط آهن از راه‌های موجود و از انتقال برق، گاز، شبکه فایبر نوری، عایدات تان به مراتب بیشتر از گمرکات تان بوده می‌تواند.

محدودیت در این است که احیا دوباره این فرصت‌ها درک و سرمایه می‌خواهد و از همه مهم‌تر، موثریت مصرف، فکر مسنجم و مدیریت می‌خواهد. اگر معادن تان را مدیریت کنید، جغرافیای تان را تغییر داده می‌توانید.

برای بار اول فرصت تغییر محدودیت جغرافیایی در حیطه امکانات تان

۹۰ | تاریخ، فرهنگ و هویت ملی

است . اما دقت می‌خواهد که در عین حال محیط زیست را خراب
نکنید.

(۵)

سرمايه فرهنگي ما

در این بخش چند موضوع مرتبط به هم وجود دارد، که من هر کدام را به گونه‌ی جداگانه توضیح خواهم داد.

باستان‌شناسی

روی باستان‌شناسی کشور هیچ سرمایه‌گذاری نکرده‌ایم. چهل سال است که باستان‌شناسی افغانستان فراموش شده است. کلان‌ترین نقطه هویت ملی ما را یک باستان‌شناس افغانستان ایجاد کرده است - احمد علی کهزاد - این کهزاد بود که عمق تاریخی ما را ۲۰۰۰ سال بیشتر ساخت. حالا کار شماست که عمق تاریخی ما را به کجا می‌رسانید. باستان‌شناسی سخت در حال تغییر است. باید گذشته را دوباره تعبیر کنیم و گذشته را عام فهم بسازیم. لازم است تا به همکاری نسل شما باستان‌شناسی منطقه را به حیث وسیله ارتباطات و به حیث دید تاریخی برای آینده تان مطرح کنیم.

چرا امروز تمام ما از قوم حرف می‌زنیم؟ آیا دوهزار سال پیش ما "قوم ها" بودیم؟ یک‌ونیم هزار سال پیش چه‌طور؟ یک کم - دو روز ، دو دقیقه - در مورد تاریخ تان فکر کنید. در دوره ویدی ها، در دوره که *اوپانیشادها* ایجاد شد ما کی بودیم؟ در دوره اوستایی کی بودیم؟ در دوره زرتشتی ما کی بودیم؟ در دوره بودایی ها ما کی بودیم؟

نوع هویت ما همیشه در حال تغییر بوده و این هویت‌هایی که در طی چهل سال می‌بینید باید در آینه یک دیدگاه تاریخی دراز مدت به آن نگاه کنید. انسان با یک هویت تولد نشده است، این خود انسان‌هاست که هویت خود را می‌سازند. برای ساختن هویت

افغانستان، باستان‌شناسی نقشی اساسی دارد.

زبان‌شناسی

زبان‌های ما یکی از عمده‌ترین سرمایه‌های فرهنگی ماست. کدام کشور را سراغ دارید که باشندگان‌شان به این آسانی زبان‌ها را یاد بگیرند. ولی افغان‌ها به آسانی هر زبان خارجی را یاد می‌گیرند. دلیل‌اش این است که افغان‌ها همیشه با دو، سه زبان صحبت کرده‌اند. یعنی ما هیچ‌گاهی در طول تاریخ با یک لسان صحبت نکرده ایم.

زبان وسیله ارتباط ماست، اما از نگاه تاریخ زبان‌شناسی، باید بدانیم که این زبان‌ها با هم چه ارتباط دارند.

چهل سال قبل مورگان ستینر کسی که هشتاد زبان را می‌دانست - چهل زبان زنده و چهل زبان مرده- متاسفانه ریشه‌یابی زبان پشتو را تکمیل نکرد.

نوع ارتباط زبان‌ها باید به شکل واضح دیده شود. نقطه‌ای کلیدی که از بشرشناسی می‌آید این است که زبان، نژاد و فرهنگ سه چیز از هم جداست. زبان هیچ نوع ارتباطی با نژاد ندارد. این تیوری‌های نژادشناسی را که شما خوانده و شنیده‌اید نتیجه کار دوره نازی‌ها بود. ما نژاد‌های مختلف نیستیم. بروید امتحان کنید و با یک آزمایش بسیار ساده مثل آزمایش آب دهن و خون همه چیز برای تان روشن می‌شود.

ما در این جغرافیا نقطه وصل و پیوند تمام مردم بودیم. مثلاً ببینید، در طول این پنج‌هزار سال، در این ملک کی ازدواج نکرده است؟ بروید از بزرگسالان تان بپرسید، آیا مسئلهٔ زبان و نژاد برای ازدواج میان خانواده‌ها به حیث یک مشکل موجود بوده؟

بنأ زبان وسیله‌ایی برای یاد گرفتن است. هر افغان که بخواهد به ساده‌گی می‌تواند یک زبان دیگر را یاد بگیرد. اگر پشتو حرف می‌زنیم و یا دری و یاهم اوزبیک، ترکمنی، نورستانی، پشه‌یی و یا بلوچی. دانستن هر یک از این زبان برای شما قدرت است، وسیله افهام و تفهیم با یک جمعیت بزرگ دیگر از انسان‌ها و یک فرهنگ دیگر است. امروز با آسیای مرکزی با این ذخیره عظیم اوزبیک و ترکمنی که داریم نوعی ارتباطات را برقرار نکرده‌ایم؟

پشتو ۵۰ میلیون گوینده دارد، بلوچی و دیگر زبان‌ها هم به همین‌گونه کم یا بیشتر از این گوینده دارند. شما تمام زبان‌ها را باید به حیث وسیله افهام و تفهیم ببینید و رسالت تان این است که آیا گوینده‌گان این زبان‌ها را که زبان مادری شان است، مصوّن ساخته می‌توانید که این خاک تعلق به همه زبان‌های موجود و باشنده‌گان آن دارد؟

نوع زبان‌های تان را باید حالا درک کنید و تنوع زبان‌ها را تشریح کنید و ارتباط این زبان‌ها را با هم ببینید.

ادبیات

افغانستان مهد زبان دری است. ایران پهلوی زبان بود. ما کلیت

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۹۵

ادبیات زبان دری را انکشاف دادیم. اما می‌بینیم که بعضی‌ها مباحث مانند ایرانی شرقی را مطرح می‌کنند.

هم زبان اوزبیکی و هم زبان پشتو، علایق عمیق با فرهنگ دری دارد. در طی دو صد سال، ادبیات پشتو یک هزار سال ادبیات دری را در خود جذب کرده است. ادبیات اوزبیکی ما نیز به همین گونه.

خدماتی را که امیر شیرعلی نوایی برای ادبیات و فرهنگ در هرات انجام داد، امروز مایه افتخار اوزبیک زبان‌ها در ازبکستان و آسیا مرکزی شده است. آنها به امیر علی شیر نوایی افتخار می‌کنند، ولی متأسفانه شما نوایی و خدمات او را فراموش کرده‌اید. آیا همین است برخورد ملی شما با ادبیات تان؟ در حالی که بزرگ‌ترین شخصیت تاریخی ادبیات اوزبیکی متولد هرات است و در هرات نشو و نما کرد، تمام آثار خود را در هرات نوشت.

ما باید نوع ارتباط را از نگاه تاریخ ادبیات دوباره ببینیم. بیش‌ترین فرهنگ سیاسی ما در ادبیات ماست. مثلاً یک کلمه: عدالت.

عدالت یکی از کلیدی‌ترین بحث‌های ادبیات ملی ماست.

نقش فرهنگی رستم - مهم‌ترین چهره اسطوره‌ای ادبیات دری در شهنامه - را ببینید. او پسر یک زن کابلی-رودابه- است. خودش از سیستان است و پایتخت‌اش در نیمروز است. یا نه، می‌گویند از جای دیگری آمده؟

نقش زنان را در شهنامه ببینید. تهمینه مادر سهراب از سمنگان. به

داستان زنده‌گی منیژه دختر افراسیاب نظر بیندازید. آیا زن افغان دست دوم بود یا خودش انتخاب می‌کند که با کی ازدواج کند؟ چند زن افغان در آن زمان ملکه بودند که اردو ها را رهبری می‌کردند؟ از منظر تاریخ ادبیات، تاریخ ادبیات زن را باید دوباره ببینیم. تاریخ ادبیات ما مرد محور نیست. این قرن بیست است که تاریخ زنان را عوض کرده است.

مثلا نقش جوانان قهرمان ما را ببینید:

سال‌ها پیش از این که فردوسی شهنامه را بنویسد، دقیقی یک گروه کلان شهنامه نویسی در بلخ داشت.

من مخالف دیگران نیستم. منظورم این است که ما افتخارات فرهنگی خود را بشناسیم و آن را دوباره احیا کنیم. دیگران هم حق دارند از افتخارات شان یاد کنند، زیرا زبان دری یک زبان بین‌المللی بود، اما شما باید بدانید که در این افتخارات نقش کلیدی را داشته‌اید، نه نقش دومی را. در قدم اول ادبیات تان را باید درک کنید، تا زیر بنای فکری زبان تان را و واژه‌های کلیدی زبان تان را درک کنید.

تاریخ

ضرورت درک تاریخ در چیست؟ تاریخ قصه نیست. ابن خلدون گفته بود که تاریخ عبرت است. تاریخ نویسی اسلامی افتخار این را دارد که شش قرن قبل از این که سوسیالوژی و بشرشناسی و جامعه‌شناسی رواج پیدا کند، در تمام این زمینه‌ها تحلیل داشته است. اهمیت

دانستن تاریخ در این نیست که وقایع را یاد بگیرید. اهمیت تاریخ در این است که سلسله های تکراری را ببینید. چرا بعضی وقایع و فجایع بار بار تکرار می شوند و چرا در عین حال بعضی از افتخارات بار بار تجدید می شوند. این مسئله نیاز به درک عمیق دارد. طور مثال، هزار سال قبل بیهقی تاریخ خود را در مورد سلطان مسعود نوشت. شما بهتر از این داستانی عبرت انگیز را در روی زمین شاید پیدا کرده نتوانید. چون نشان می دهد که یک سلطان به اندازه یی قوی بوده که شیر درنده را با دست خود می گشت. اما عدم تدبیرش موجب از بین رفتن یک امپراتوری بزرگ شد.

عمق تاریخ تان را درک کنید تا بتوانید گذشته و آینده را با هم ارتباط بدهید. درک هویت تان بدون درک تاریخ تان امکان پذیر نیست و از همین جاست که باید از یک طرف بالای بهترین رویداد های تاریخی خود افتخار کنیم و از طرف دیگر باید متوجه باشیم تا بدترین وقایع تاریخی خود را تکرار نکنیم.

در افغانستان وقایع تاریخی، تاریخ نشده اند، هنوز زنده اند. اگر بخواهیم به صلح پایدار برسیم، بدون پذیرفتن تعبیر های مختلف تاریخ همدیگر و بالاخره این هارا به یک راه مشترک آوردن، که لازمه زنده گی باهمی است، آیا ممکن است که بدون پذیریش و درک این مسایل، که ریشه در تاریخ ما دارد، باهم زنده گی کنیم؟

روایت های کوچک و متوسطی که در این تعبیر ها ایجاد شده ضرورت است که برای دانستن آن ها ما درک عمیق داشته باشیم، تا بتوانیم

آن طرف این چهل سال گذشته را ببینیم و در این جاست که نقش تمدنی خود را باید به صورت اساسی درک کنیم. ببینید که عصر روشنایی تان کدام بود؟

فریدریک استار^۲ در کتاب خود به یک بحث بین ابن سینا و البیرونی می‌پردازد. تمام علم اساسی دنیا در این بحث، میان این دو عالم گنج‌انیده شده است. البیرونی یگانه کسی بود که ۴۰۰ سال قبل از کشف امریکا پیش‌بینی کرده بود که امریکا وجود دارد. ابن سینا طبابت‌اش برای شش صد سال عام بود. یک تمدن درخشان اسلامی داشتیم باید درک‌اش را داشته باشید و مخصوصاً امروز که با خطر افراطیت مقابل استید. اگر مولانا و بیدل را درک نکنید، اگر جامی را درک نکنید، اگر علی شیر نوایی، خوشحال خان ختک را درک نکنید، شما پس فکر می‌کنید با ابزار و وسایل فعلی تان می‌توانید با افراطیت مقابله کنید؟

یک فرهنگ عمیق تصوف دارید که نهایت اعتدال‌پذیر است. پاسخ‌های فراوان و راه‌حل‌های فراوان برای مقابله با افراطیت و تأمین زنده‌گی عادلانه برای انسان‌ها در گنجینه عرفان و تصوف پنهان است. آن‌ها را از کتاب‌ها بیرون بکشید و به عنوان ابزار فرهنگی از آن استفاده کنید.

درک گذشته تان از نگاه تاریخی، آینده را برای تان یک شکل دیگر می‌نمایاند. و باز هم این نقش تمدنی را ما در ادوار مختلف ایفا

^۲ Frederick Starr

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۹۹

کرده‌ایم. شناخت ابعاد آن را من برای شما می‌گذارم، اما ضرورت است که یک طبقه بندی تاریخی تان را داشته باشید و آن را به نمایش‌ها مبدل سازید تا قابل فهم شود.

نقطه دیگری که مخصوصا متوجه شماست و آن این است که تاریخ نسل‌ها را چه‌طور نوشته می‌کنید. تاریخ افغانستان از دیدگاه نسل‌ها نوشته نشده است. مخصوصا قرن بیست افغانستان.

متأسفانه روایت تاریخی قرن بیست افغانستان طوری بوده که تجربه نسل‌ها به جای آن که مشترک باشد - با این که وقایع و حوادث مشترک بوده - اما مسبب تقسیم و تفرقه شده است. پنج نسل گذشته را ببینید. از نگاه نسل‌ها تاریخ افغانستان را تحلیل کنید، باز آن وقت است که شما شکار شعارهای نیم دُلْمَل (ناپخته) و میان تهی شده نمی‌توانید. نقش خود را باید به حیث نقطه وصل نسل‌ها ببینید. شما ان‌شاءالله این فرصت را دارید که یک تجربه نسلی سرتاسری افغانستان را تمثیل کنید. نسل من نسل آخری بود که نیمی از این تجربه را داشت. به شمول این هجده سال که از یک طرف فرصت‌ها عظیم میسر بود و از یک طرف هم خون و تنش موجود بود.

از این جهت ضرور است که از دیدگاه نسلی، شما تاریخ تان را ببینید. هم باید بالای تاریخ فایق باشید و هم اجازه ندهید که وقایع گذشته دوباره تکرار شوند. تنها با درک تاریخ است که می‌توانید مانع وقایع بد شوید. اما در عین حال تاریخ را فراموش نکنید چون این جزیی از هویت ماست .

(۶)

سرمایه سیاسی

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۰۱

تمام سرمایه ها تولید می شوند. شما به حیث یک سیستم تولیدی به آن نگاه کنید. شما تولید کننده استید، مصرف کننده نیستید. حالا انتخاب کنید. شما سرمایه ای سیاسی را تولید می کنید که در آن وحدت ملی، جمهوریت اسلامی ما، ارتباطات تمدنی ما زنده شوند و یا می روید به طرف تولید سرمایه برای سیاست هایی که موجب نفاق و تفرقه شود. یک انتخاب شما استید و این موزیم این فرصت را برای شما می دهد که از یک جا باید کار را آغاز کنید. موزیم تنها یک وسیله است و یک بهانه است برای این که شروع کنید. باید گفتمان اساسی در نسل تان ایجاد شود و به یک سرمایه سیاسی مبدل شود. به چی معنا؟ آیا تجربه حکومت های دیکتاتوری، تجربه نظام های میراثی، تجربه نظام های تحمیل شده در این خاک نتیجه داده است؟

آیا جز در چارچوب جمهوریت، مساوات ما به همدیگر تامین شده می تواند؟ آیا جز در چارچوب یک نظام انتخابی موضوع زعامت ما حل شده می تواند؟

این سوالات را باید شما جواب بدهید و از چشم انداز نمایشگاه و موزیم باید این را ببیند، که چرا همیشه فکر تصاحب کرسی مقام اول کشور (ریاست جمهوری) موجب منازعه و برپادی افغانستان شده است. مسئله جانشینی در افغانستان برای یک هزار سال حل نشده است. همیشه برادر در مقابل برادر، پدر در مقابل پسر و پسر در مقابل پدر قرار گرفته اند. از این جهت ضرور است که این مسئله به شکلی تحلیل شود که جواب داشته باشد و در این مورد سرمایه سیاسی را

شما ایجاد می کنید، یک سرمایه سیاسی که در آن بقای کشور باشد. زیاد ترین سرمایه سیاسی را کی ها برای شما می دهند؟ معلومدار است که مردم افغانستان. در عوض این مردم از شما چه می خواهند؟ فقط یک چیز، خدمات. آیا خدمات به گونه ای ارابه می شود که مورد قبول مردم باشد؟

از نگاه تعلیمی شما نخبه گان کشور هستید، ولی از نگاه سیاسی شما خدمتگاران این کشور استید. اگر فرهنگ این را اختیار کنید که شما نخبه هستید، ازین جهت هر کدام تان باید موثر زرهی و خانه چهار منزله داشته باشید، این کشور به برپادی می رود. اگر حس مساوات نداشته باشید و این حس را نداشته باشیم که یک رسالت نسلی داریم که باید آن را به انجام برسانیم، باید بدانیم که سرنوشت ما به سمت خرابی می رود. ساختارها باید ایجاد شوند، میراثی را که باید شما به جا بگذارید میراث نهاد های فعال است. نهاد هایی که بتواند به صورت اساسی انتقال یک نسل را به نسل دیگر مدیریت کند. شرایط دنیا در تغییر است، نوع کاری را که شما باید ایجاد کنید با قرن بیست و یک تا قرن هجده و نژده فرق دارد. فلهدا سرمایه سیاسی از رهبری و مدیریت می آید. رهبری در چیست؟ رهبریت یعنی برنامه سازی و ساختن اصول و قواعد بازی است. رهبریت به معنای تمرکز کردن بالای خود نیست.

ما وسیله هستیم، هدف نیستیم. هدف مردم ماست. هدف ثبات و رفاه کشور ماست. از این خاطر باید نقطه کلیدی این باشد که قواعدی را

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۰۳

به جا بگذاریم که آنها دوامدار باشند، فرد محور نباید باشند. به هر قیمتی که باشد باید از کیش شخصیت جلوگیری شود. باید یک فرهنگ داد و گرفت اصولی به وجود بیاید. رقابت مشروع تشویق شود و مخصوصاً نقش زنان افغانستان را باید جدی بگیرد.

زنها در ادارات آمده اند، اشتراک شان زیاد شده، اما جوان ها زن ستیز استند. اداره هنوز هم زن ستیز است. فرهنگ تغییر نکرده. این فرصت را من از راه صلاحیت هایم به وجود آورده ام، اما اگر زن افغان را سرمایه سیاسی و اجتماعی ندهید و نقش کلیدی ندهید، چه طور می توانیم جبران خساره هزار ساله کنیم. جبران خساره هزار ساله گفتم حکایت آقای زابلی یادم آمد. لازم است در همین پایان گفتمان از آقای زابلی برای تان یاد کنم.

بهترین طراح اقتصادی را که در کشور سراغ داریم، عبدالمجید خان زابلی بوده. متأسفانه شرایط روشنفکر های آن زمان و دربار اجازه نداد که طرح او جنبه عملی پیدا کند. تحلیل او برای جبران خسارات بسیار ساده بود و بسیار اساسی. آبیاری غزنی -سیستم افغانستان مرکزی- را علاوالدین از بین برد. سیستم آبیاری شمال و شمال شرق افغانستان را چنگیز از بین برد. سیستم آبیاری سیستان هلمند و فراه را امیر تیمور از بین برد.

بین هشتصدسال و یک هزار سال است که این خرابی ها هنوز جبران نشده است. بند کمال خان ان شاء الله به زودی تکمیل می شود که جبران خساره هشتصد ساله خواهد شد. اما شمال افغانستان و غزنی

هنوز باقی مانده. کارهایی که پیش‌روی تان است کارهای بسیار بزرگ است. همت بزرگ می‌خواهد به همین خاطر حرف آخرم در مورد سرمایه انسانی است.

سرمایه انسانی

هیچ کدام از این سرمایه‌ها تا زمانی کار نمی‌دهد که شما به حیث انسان این کشور و به حیث شهروند متعهد این کشور، دامن تان به اندازه وسیع نباشد که تمام افغان‌ها را در بر بگیرد و آغوش تان به اندازه بزرگ نباشد که هیچ افغانی خارج از حیطه آن نماند. تا فکر تان به اندازه منسجم نباشد که بالای چار میلیون مهاجر افغانستان فکر کنید که در چی بیچاره‌گی قرار دارند؛ و بالای ۴۰ فیصد نفوس کشور فکر کنید که زیر خط فقر قرار دارند؛ و بالای ۳۰ فیصد مردمی فکر کنید که شب‌گرسنه به خواب می‌روند و اگر دوبار در روز نان بخورند بسیار خوشحال استند.

تمام فرصت‌ها برای فکر کردن و کار کردن در اختیار شماست و این بحث، امید است که وسیله این شود که نسل شما - قسمی که باورمند هستیم که بزرگ‌ترین نسل تاریخ معاصر افغانستان بوده می‌توانید - در واقعیت این رسالت را ایفا کند.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۰۵

پرسش و پاسخ

بلال ذوالفقاری (پوهنتون کابل): سوال من از جناب رئیس جمهور این است که ما چه گونه و با کدام میکانیزم می‌توانیم یک هویت ملی را ایجاد کنیم تا همه اقوام با هم برادر افغانستان در او خود را احساس کنند؟

رئیس جمهور: بسیار تشکر از سوال بسیار مهم شما!

یک: نقطه کلیدی ما تطبیق قانون اساسی است، ارزش‌های دین مقدس اسلام مطلقاً در قانون اساسی ما گنجانیده شده است. مقایسوی ببینید. قانون اساسی ما به صورت قطعی از اساسی‌ترین قوانین اسلامی در روی زمین است. فصل دوم این قانون راجع به حقوق شهروندی است که به مراتب عملی‌تر از اعلامیه حقوق بشر است، چون اعلامیه حقوق بشر وسیله اجرایی ندارد. اما قانون اساسی دولت را مکلف به تطبیق آن ساخته است. حقوق و وجایب ما در قانون اساسی گنجانیده شده است. از این جهت، شکل و ساختار فعلی دولت جوابگوی تطبیق قانون اساسی نیست. میراث کار کردن در ادارات، میراث باداری است، فرهنگ خدمت باید به صورت اساسی ایجاد شود.

دوم: پنج مرحله حکومتمداری داریم:

- ۱- **قریه**
- ۲- **ولسوالی**
- ۳- **شاروالی**

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۰۷

۴- ولایت

۵- وزارت‌ها به شمول دیگر ادارات مرکزی

نوع ارتباط کابل با ولایت‌ها، شاروالی‌ها، ولسوالی‌ها و قریه‌ها ضعیف است. تمرکز کلیدی ما درین حالت بالای ایجاد حکومتداری محلی باید باشد و نوع ارتباط کابل-منحیث پایتخت-باید به هر نقطه افغانستان خود را ثابت کند و درد و دواى مشکلات هر نقطه افغانستان را بفهمد. بنأ شما به حیث سرمایه بشری افغانستان باید ظرفیت افغانستان‌شناسی را داشته باشید. به صورت اساسی باید افغانستان را بشناسید، من یک قسمت زیاد افغانستان را با پا و اسپ و لاری گشته‌ام، تا افغانستان را بیشتر بشناسم، اما درس دوم من در دوران انتقال بود، که به هر ولایت افغانستان از چهار بار تا ده بار رفتم. در پنج سال دوره اول ریاست جمهوری ام، من ۸۹ بار به ولایات افغانستان سفر کرده‌ام.

تا از مردم نشنوید مشکل و راه حل مشکل را پیدا کرده نمی‌توانید. به خاطر تشخیص مسایل باید به مردم گوش داده شود. نوع اعتماد وقتی به میان می‌آید که عرضه و تقاضای حکومتداری با هم ارتباط داشته باشند، که ان‌شاءالله تعالی با نسل شما این کارها عملی شدنی است.

پرسش: رئیس صاحب جمهور! شما قبلا یک سؤال داشتید از محصلین درباره روایت از گذشته، حال و آینده. از تاریخ گذشته شما

نقاط مثبت بسیار را یاد آورشدید. فکر می‌کنم حالا وقت ریفرم و بازسازی است. زمانی که شما صحبت می‌کردید درنمایش اسکرین ستیژ ما آینده را می‌دیدیم، آینده‌ای را که شما ایجاد کردید. از زحمتکشی‌های تان بسیار تشکر می‌کنم و اگر به همین سیستم پیش برویم آینده ما هم بسیار زیبا و مقبول خواهد بود.

من فکر می‌کنم در تمام کشور بسیار انتقادات وجود دارد به خاطر بازسازی مکان‌های تاریخی افغانستان، درحالی‌که یک چیز بسیار مثبت است. زیرا این مکان‌ها هویت ملی ما است و همچنان سرمایه ملی ما. سوال من این است که آیا این سلسله بازسازی‌ها با همین سرعت ادامه خواهد یافت و یا به خاطر انتقاداتی که وجود دارد آهسته خواهد شد؟

رئیس جمهور: در قدم اول تشکر از شما.

جامعه ما یک جامعه آزاد است، هر نوع بحث در یک جامعه آزاد مطرح شده می‌تواند و انتقادهایی که در مورد ما باشد به سر چشم، می‌پذیریم. حالا شما از خود بپرسید. وقتی هر روز به پوهنتون امریکایی افغانستان می‌رفتید و دارالامان را می‌دیدید که در حال تخریب است، چه احساس داشتید؟ احساس کمی داشتید، احساس عقده داشتید و یا افتخار می‌کردید که با یک خرابه مقابل استید؟

در این قسمت نیاز است دو سه مورد را خدمت تان یاد آور شوم:

یک: در مجموع بازسازی قصر دارالامان از ۹ میلیون دالر کمتر هزینه برداشته است. ما وزارت خارجه افغانستان را بررسی کردیم، تنها با کم

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۰۹

کردن تعداد دیپلومات هایی که ضرورت نیستند، سالانه ۱۵ میلیون دالر صرفه جویی کرده می توانیم، معنایش این است که در طی این مدت پنج سال ۷۵ میلیون دالر تنها صرف معاش این دیپلومات ها می شده است.

دوم: آیا ساختن یک موزیم هویت ملی در دو منزل و منزل سوم به حیث جایی که مهمانان عالی رتبه افغانستان ببینند و از طرفی هم تکمیل نمودن دیدگاه امان الله خان راجع به دارالامان، آیا این ها به سرمایه گذاری ۹ میلیون دالر نمی ارزند؟

به عنوان مثال، مصارف پخته سازی یک سرک را برای تان حکایت کنم. زمانی که من وزیر مالیه بودم سرک حلقوی را فی کیلومتر به دوصدهزار دالر قبول نمی کردم. درحال محاسبه بودیم که آن را به قیمت یکصد و هشتاد هزار پایین بیاوریم. شما دیدید که بعد ها قیمت یک کیلومتر سرک حلقوی را به یک میلیون دالر رساندند یا نه؟ مسجد جامع عیدگاه، امروز مکان قابل افتخار باشندگان کابل است یا نه؛ آیا این درست بود که مسجد تاریخی افغانستان یک مخروبه می بود؟

عرض من در این است که اگر در شفافیت مصرف مشکلی باشد هزار بار انتقادات را می پذیریم، اگر در احیا و بازسازی مشکلی باشد، اگر در نوع کار کدام مشکل باشد، دروازه انتقاد به روی همه باز است. اما اگر نمی خواهید روی تاریخ تان سرمایه گذاری کنید، در حالی که

هویت تاریخی تان در حالت غارت شدن است، لازم است تا این فیصله را باید ملت انجام بدهد.

من به این باورم که یک پروگرام ملی احیای عمارات تاریخی از یک طرف سبب آبادانی آن ها می شود و از طرفی هم، همه این ها وسیله ای برای عایدات کشور می شوند. پغمان در ظرف سه سال تمام مصرف خود را می کشد، جبل سراج در چهار سال. ان شاء الله تعالی این فرصت در آینده های نزدیک فراهم می شود که این مکان ها جایی برای رفت و آمد توریست ها شود. چون این مکان های تاریخی برای مصرف انحصاری نیستند، لازم است که توسط مردم هرکدام از این مکان ها باید به حیث یک نهاد از طرف یک هیأت امنای مستقل مدیریت شود تا مردم بتوانند نتایج آن را ببینند.

در پغمان اگر ما بالا باغ را نمی ساختیم، امروز مردم برای تفریح به آن جا نمی رفتند. این کار در اول از صد جریب زمین شروع شد و حالا به یک هزار و پنج صد جریب رسیده است، تا برای نسل های آینده افغانستان جایی برای تفریح موجود باشد. این پارک گنجایش سی تا سی و پنج هزار تن را دارد، ان شاء الله در اول بهار دوباره دروازه آن بر روی مردم باز می شود.

تا اکنون ۱۱ قصر احیا گردیده و مصارف تمام آنها دو میلیون دالر شده است. یک نتیجه گیری را مردم انجام بدهند، نظرخواهی شود، بحث شود. به عقیده من به حیث یک شاگرد تاریخ افغانستان، به شناختن و درک هویت ملی خود نیاز داریم.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۱۱

بالا حصارهای ما نقطه کلیدی دیگری است که تمام این ها ان شاء الله تعالی بازسازی خواهد شد. کاروان سراها و دیگر اماکن تاریخی ما نیز به همین صورت.

چهارم: من از یک طرف آینده توریسم را می‌سنجم و از طرف دیگر هم آینده محیط زیست را. مخصوصا کاریابی را.

در بازسازی پارک پغمان هفت صد تن به صورت دوامدار برای دو سال کار پیدا کردند. اگر ما بخواهیم در هر ولسوالی افغانستان یک پارک داشته باشیم و جنگلات ما دوباره احیا شود، تاثیرات آن را به صورت همه جانبه دیده می‌توانیم.

ملیحه سالنگیار (پوهنتون پولی تخنیک کابل) : جناب رئیس صاحب جمهور! سوال من این است که، راهکار شما به خاطر اشتراک بیشتر و ایجاد فرصت های بیشتر برای جوانان چه است، که تا این استعداد های موجود در کشور در مسیر درست انرژی خود را به مصرف برسانند و در ضمن، چون بحث گفتمان راجع به تاریخ افغانستان است، قسمی که شما تاریخ را از گذشته تا امروز با تغییرات و پیشرفت هایی که در خود داشت به این نسل رسانیدید و در کل این رسالت بزرگ بعد از شما برای ما می ماند و من حیث نسل جوان مسوولیت ما است که تاریخ بزرگ کشور ما را به نسل های بعدی انتقال بدهیم. در کل ما می خواهیم بدانیم که چه راهکارهای دیگری در قبال جوانان دارید که ما منتظر خبر های خوش آن باشیم؟

فرهاد ملکیار (پوهنتون کابل): از بحث جامع شما یک دنیا سپاس. من یک نظر کوتاه در مورد این بحث دارم. شما خاطر نشان کردید که در نسل های گذشته در دوره بودایی ها و یا هم زردشتی ها، زنان کشور ما در امور دولت زعامت داشتند. اما نسل نو کشور که چهل سال را در جنگ سپری کرده اند زنان را منزوی ساخته اند، چرا این روحیه زن ستیزی به میان آمد و تبعیض علیه زنان بیشتر تشدید شد؟ سوال دیگر من این است که شما مدت پنج سالی را که در حکومت به عنوان رئیس جمهور کار کردید کارهایی بسیاری را برای زنان انجام دادید، آیا برای ذهنیت سازی عامه و ذهنیت سازی خانواده ها در حکومتداری آینده تان برنامه‌ی دارید؟ شما بیشتر می‌دانید که مهم‌ترین و اکادمیک‌ترین محلاتی که بالای ذهنیت عامه تاثیر دارد پوهنتون ها و مراکز تعلیمی است، آیا شما برای پوهنتون ها در بخش تغییر ذهنیت عامه و اجازه یافتن برای کارمند شدن و یا ظرفیت سازی زنان برنامه‌ی دارید یا خیر؟

رئیس جمهور: تشکر از سوالات بسیار ارزشمند شما.

معارف و تحصیلات عالی باید به شکل بنیادی تغییر کند. در طی این مدت من ده جلسه با وزارت معارف داشتیم. چیزی که آنها تولید می‌کنند چیزی است که کشور به آن ضرورت ندارد و چیزی که ما می‌خواهیم معارف تولید نمی‌کند. به این لحاظ، ما بعد از چهار ماه به این نتیجه رسیدیم که مکاتب باید به شکل بنیادی تغییر کند و

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۱۳

معارف ما باید معیار اصلی سرمایه گذاری ما شود. به همین دلیل برای هفت هزار مکتب (۳۵۰۰ مکتب ذکور و ۳۵۰۰ مکتب اناث) برای هر مکتب به تعداد ده پایه کمپیوتر داده می شود. ان شاء الله این امکانات تا روز نواختن زنگ معارف آماده می شود.

حرف من برای جوانان چیست؟

ما باید زبان و نیاز نسل امروز را بدانیم. با احترام فراوان به استادان، زبان مشترک، زبان نسلی را در مکاتب شما استادان هم ندارید. فلهدا تاکید من این است که از تکنالوژی باید به گونه دیگر استفاده کنیم. من باید به گونه جدی روی این مسئله کار کنم که نه تنها آموزش در مکتب و مسجد تغییر کند بلکه مفردات درسی نیز باید تغییر کند. ما باید بتوانیم زمینه آموزش را از راه دور فراهم کنیم .

در بخش دوم، حرف من به طور اساسی برای جوانان این است که شما نمی توانید نان تان را پیدا کنید تا زمانی که شما از صنف نهم الی دوازدهم به شکل مسلکی آموزش نینید. تا زمانی که به گونه اساسی زبان حرفوی و مسلکی را نیاموزید، شما نان تان را پیدا کرده نمی توانید. بناً من می خواهم که این فرصت میسر شود. ما باید یک قسمت زیاد مکاتب کشور را به مکاتب مسلکی تبدیل کنیم. به این خاطر که می خواهیم نان پیدا کنیم. بنیاد این فکر هم با مکتب حبیبیه گذاشته شده است. میراث باقی مانده از مکتب حبیبیه این بود که در گذشته یک قشر نخبه در این مکتب تربیت می شد، ولی این روش برای افغانستان کنونی نتیجه نمی دهد. من می خواهم که در

جوان ما فکر تشبث به وجود بیاید و ما تلاش می‌کنیم که برای تشبث جوانان زمینه را فراهم کنیم.

در این بخش یکی از نقاط کلیدی این است که ما می‌خواهیم پوهنتون‌های کشور استقلال مالی داشته باشند و هر پوهنتون افغانستان باید مبدل شود به یک پارک تخنیکی و تکنالوژی و یک پارک تشبث، تا شما برای عملی کردن مفکوره‌های تان زمینه داشته باشید. از زمین‌های پوهنتون‌ها بدترین استفاده شده، اگر زمین پولی تخنیک و پوهنتون کابل را ما مدیریت کنیم برای سال‌های زیاد این فرصت برای تان مسیر می‌شود.

اما نقطه بسیار مهم این است که در تعیین رشته‌ها شما خود تان باید داخل یک بحث اصولی شوید، تقاضاها را باید تغییر بدهید چیزی را که استادان برای تان پیشنهاد می‌کنند نتیجه قرن نژده و بیست است، در حالی که در نوعیت رشته‌ها در دنیای دیگر تغییرات زیاد به وجود آمده است. به این خاطر بود که خواستم با شما بینم و به همین خاطر بود که از سرمایه‌ها برای تان گفتم. برای استفاده ازین سرمایه‌ها شما به چه نوع آگاهی نیاز دارید؟ و چه نوع مدیریت‌ها را باید بیاموزید؟

در قرن بیست، از ابتدای قرن بیست-مخصوصا بعد از جنگ دوم جهانی، تا سالهای ۱۹۷۰ رشته‌ها ثابت بودند. کسی که در سال ۱۹۴۶ یا در سال ۱۹۵۰ در امریکا مدرک انجینیری گرفته بود تا سال‌های ۱۹۷۰ می‌توانست با همین رشته و مسلک ادامه دهد. ولی امروز

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۱۵

رشته های تان مثل کمپیوتر ساینس در شش ماه فرسوده می شود. نوع استفاده تکنالوژی معلوماتی به شکل بنیادی در زندگی ما داخل شده است. به این خاطر نتیجه امتحانات شما باید این گونه نباشد که یک مواد درسی را از بر کنید تا به این وسیله در نتیجه دانش تان تغییر بیاید.

۱۹ سال می شود که امریکا در افغانستان است، اما اگر از یک محصل پوهنتون در امریکا در مورد افغانستان پرسید شاید نه فهمد و جواب داده نتواند، اما در ظرف سه ثانیه برای تان پیدا کرده می تواند که افغانستان در کجاست و چه گونه یک کشور است. او ضرورت ندارد که همه چیز را در حافظه اش نگهداری کند. با مراجعه به کمپیوتر تمام جواب ها را می گیرد.

نوع بحث ما باید تغییر کند. دلیلی که شما را به این گفتمان ملی دعوت کرده ام همین است که شروع یک بحث اساسی بین ما و جوانان بنیاد گذاشته شود.

در پنج سال گذشته مسایل امنیتی، اقتصادی و ارتباط منطوقی برای بقای افغانستان نقاط کلیدی بود. ما مجبور بودیم در این طبقه بندی به آن اهمیت بدهیم، اما حالا سرمایه بشری در صدر کار ما جا دارد. شما پیشنهاد های تان را بیاورید، بحث گفتمان تان را ترتیب کنید، چون ما می خواهیم که این گفتمان ها به بحث سرتاسری پوهنتون ها و مکاتب افغانستان مبدل شود، زمانی که من رئیس پوهنتون کابل بودم، در فاکولته انجینیری ما چهار کتاب نبود، تمام درس ها از حافظه

تدریس می‌شد. پوهنتون در و دیوار نداشت.

ما بالای سرمایه بشری خود سرمایه گذاری همه جانبه می‌کنیم، اما با مشارکت شما .

اگر زمان یاری کرد، در ادامه این گفتمان-البته اگر شما علاقه‌مند باشید-می‌خواهم بحث روی این باشد که "انقلاب صنعت چهارم دنیا شرایط کار را چه‌طور تغییر داد؟".

کار ثابتی که چهل سال شما دوام بدهید وجود نخواهد داشت، باید متحرک باشید. زیادتر سرنوشت کاری تان مشابه به من خواهد بود تا به یک میرزا، یا مامور و یا انجنیر. من بار بار رشته‌ام را تغییر داده‌ام و دلیل این که- امید است به گونه موفقانه این وظیفه خطیر را در این شرایط دشوار انجام بدهم-در مدیریت بخش‌های مختلف موفقیت داشته‌ام، به همین خاطر است، که رشته‌های مختلف را یاد گرفتم .

یک سرگذشت را به عنوان مثال برای تان حکایت می‌کنم:

برای مدیریت آب می‌فهمید تخصص به کار است و این یکی از کارهایی است که من انجام می‌دهم. یک هیات علمی وزارت محترم آب و برق و زراعت برای من یک فهرست بندها را آوردند. گفتم از سه صد میلیون دالر چند جذب کرده می‌توانید؟ گفتند سه صد میلیون دالر در سال آینده. من فهرست را دیدم، ارتفاع بندها را که دیدم، تمام شان ۳۰ مترمربع و ۵۰ مترمربع و ۲۵ مترمربع بود. در بانک جهانی یکی از مسوولیت‌هایم این بود که ارتفاع بندها را باید پایین بیاورم. در نقاط مزدحم مثل چین و هند، برای اعمار بندها هر متر مربع که

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۱۷

از ۱۵ متر مربع به بالا می‌رود، یک هزار خانواده را بی‌جا می‌سازد. پرسیدم که چرا ۳۰ متر؟ جواب‌های شان نشان می‌داد که هیچ مطالعاتی در این قسمت انجام نشده بود. گروه مشاورین در این بخش هرچه اعلانات از بندها وجود داشت جمع کرده بودند که این مطالعات ماست.

دوم، وقتی قیمت‌ها را دیدم، در بعضی جاها سه صد دالر کار بود که پنج جریب زمین را آبیاری کند، در بعضی نقاط در حدود دو صد و پنجاه هزار دالر کار بود، در چنین حالت اگر جای من یک آدم بی‌تجربه می‌بود روی تمام این‌ها به طور مطلق صحنه می‌گذاشت. نتیجه همین شد که تا دو سال آینده این‌ها برای تطبیق این پروژه آمادگی ندارند، باید مطالعات اساسی را انجام بدهند تا این کار انجام شود.

تکرار می‌کنم خواهی نخواهی رشته‌های تان تغییر می‌کند، چیزی که برای شما بسیار ضروری است این است که زعامت و مدیریت را باید یاد بگیرید:

- چطور رهبری می‌کنید؟
- اصول رهبری چیست؟
- اصول مدیریت چیست؟

در رهبری افغان‌ها تمام‌شان نام خدا ابتکار دارند، ولی در مدیریت نهایت ضعیف هستیم. هرکس که در اداره حکومتی می‌آید توقع دارد که باید معین و یا وزیر شود. وقتی می‌پرسم که نتیجه کارتان چیست؟ باز لستی از مشکلات را برایم می‌خواند.

برای بازسازی قصر دارالامان ۹۰ تن از تعلیم یافته‌ترین جوانان افغانستان اعم از بچه‌ها و دخترها را مقرر کردیم. تمام‌شان آمدند و گفتند؛ این بازسازی پنج‌سال وقت نیاز دارد. افراد عملی کار را که آوردیم در هجده ماه پروژه را تمام کردند.

به این خاطر ضرورت است که سرعت و مؤثریت را ما به حیث فکتور اساسی در نظر بگیریم. این دسپلین‌ها باید به حیث یک بخش مهم رشته‌های تحصیلی یاد گرفته شوند و ان‌شاءالله تعالی ما و شما به این نتیجه رسیده می‌توانیم.

موضوع دیگر سوال شما در مورد زنان بود. بار اول در تاریخ افغانستان لویه‌جرگه زنان دایر شد یا نه؟ در تمام ولایات افغانستان در کدام موضوع عمده ملی با زنان افغانستان بحث نشده؟ در کدام موضوع حیاتی افغانستان زنان اشتراک نداشتند؟

بعد از تحول و ایجاد جامعه زراعتی یک قسمت بیشتر دولت‌ها از قرن شانزده به بعد مخصوصاً در اروپا زن ستیز بودند. اگر می‌خواهید یک نمونه را برای تان بگویم، کتاب ویرجینا وولف به نام سه‌گینی "Three Guineas" را بخوانید. یک نظر بیندازید، ببیند آیا زن اروپایی

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۱۹

حق رای داشت؟ آیا زن اروپایی حق میراث داشت؟

تا دهه دوم قرن بیست، زن اروپایی این اجازه را نداشت که از خود نمایندگی کند، زن امریکایی در سال ۱۹۶۰ تبارز کرد.

تغییر فرهنگی همیشه مشکلات دارد. فرهنگ به این اندازه با زنان و جوانان ستیزه داشته. همه شما به حیث جوان، ستیزه نسل‌های گذشته را ندیده اید؟ برای تغییر این فرهنگ ما و شما شریک هستیم، شریک برای یک تغییر بنیادی در فرهنگ.

دولت افغانستان، اگر خدای ناکرده در بخشی از این مسایل اشتباه کرد، کمیسیون حقوق بشر را بگویند و یا به هرکسی دیگر که می‌تواند این گونه مشکلات را پیگیری کند، بگویند. من حکم بررسی را می‌دهم، اما امید است کسانی که سنگ اندازی می‌کنند، اول خود را ببینند. وقتی همیشه از زنان حرف می‌زنند، باید از آن‌ها بپرسید که دختران خودشان کجاست؟ زنان‌شان کجاست و تعهد‌شان در قبال زنان در عرصه عمل چه‌گونه است؟

من افتخار می‌کنم که میان دختر و پسر هیچ وقت تفاوت قایل نبوده‌ام. منتها زور مریم را ندارم. از مریم واقعا می‌ترسم، بسیار شبیه هم هستیم. طارق طرف مادر خود رفته و زیادتر شکیبایی دارد.

من بین پسر افغان و دختر افغان تفکیک قایل نمی‌شوم. حق زنان در قانون اساسی تذکر یافته است. من مجری قانون اساسی هستم. وظیفه اول رئیس جمهور افغانستان تطبیق قانون اساسی است. از

این جهت باید دست اتحاد بدهیم تا فضا را برای زنده‌گی زنان تغییر بدهیم. این تغییر آمدنی‌ست، چه بخواهند چه نخواهند. شما را که تا این‌جای زنده‌گی آمده‌اید و تحصیل کرده‌اید و صاحب اندیشه و فکر شده‌اید، کسی به عقب برگشته‌اند می‌تواند؟ شما را کسی به قفس گذشته‌ها باز گشته‌اند می‌تواند؟

حرف من این است که سرمایه سیاسی ما در وحدت فکری ما است، در برنامه‌های منسجم ما است، در اتحاد نظریات ما است. مردم افغانستان زن ستیز نیستند؛ جدی برای تان می‌گویم، فرهنگی که در کمپ‌های پشاور به وجود آمد فرهنگ ما نبود. مادرکلان من شش پسر و یک دختر داشت، با یک جمع بزرگ از نواسه‌ها. چون خودش تعلیم یافته بود همه ما تعلیم یافته شدیم. کسی جرأت این را نداشت که ککوگل را بگوید از این جا برخیز، اونجا بنشین.

فرهنگ ما صاحب یک احترام عمیق به زن بوده، این فرهنگ باید دوباره احیا شود، البته ابعاد دیگر هم بودند. چهل سال خشونت ما تمام تاریخ ما نیست. در این مورد واقعا می‌خواهم که یک تعهد واضح داشته باشیم تا فرهنگ را تغییر بدهیم. نوع مصونیت از همین خاطر است که تمام ادارات دولتی باید زیر نظارت مردمی بیایند، اگر فرهنگ و نوع برخورد خشن باشد یا قابل اعتماد نباشد یا خدای ناکرده موجب درخواست غیرمشروع باشد باید بررسی شود و مردم مجازات‌اش کنند.

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۲۱

سخن آخر

از نظریات بسیار جامع تان تشکر می‌کنم. واقعا بحث باید پوهنتونی شود، همان‌گونه که محصل عزیز ما پیشنهاد فرمودند.

اراده من هم این بود که به خدمت تان بیایم، سردی هوا باعث شد که شما را به اینجا زحمت بدهم. امید است در آینده خدمت تان باشم. پیشنهادم این است که باید هریک از پوهنتون‌ها میزبان شوند و دیگران را هم دعوت کنند و بحث‌های بعدی را باید خودتان ترتیب کنید، چون به این طریق می‌توانیم نقاط کلیدی را تنظیم کنیم.

یک بار دیگر تکرار میکنم. مسئله کلیدی این است که من باور دارم که مرحله تغییر از پراگندگی به ثبات با دست شما انجام می‌شود. این که رفاه افغانستان را شما تامین کرده می‌توانید یا نه، ضرورت به این دارد که رشته‌های تان را چه‌طور ترتیب می‌کنید و نوع دانش تان را اگر به اساس منابع افغانستان و ظرفیت عظیم سرمایه طبیعی ما انسجام بدهید، این کار شدنی است.

نسل تان نیازمند رفاه است، اما اگر خدای ناکرده رشته‌های تان با نیازمندی‌های کشور ارتباط نگیرد از کاروان پیشرفت عقب می‌مانیم، که باز آن‌گاه زمان بیشتر برای جبران آن نیاز داریم. به این خاطر من باورمند هستم که با برنامه‌های منسجم، کاری را که در دیگر نقاط دنیا پنجاه سال وقت می‌گرفت شاید ما برای افغانستان بتوانیم در پانزده سال انجام بدهیم. اما به یاد داشته باشید که تغییر در همه سطوح در پنج سال تکمیل شده نمی‌تواند، تمرکز ما روی این مسئله باشد که تهداب‌هایی گذاشته شود که غیر قابل برگشت باشد. به طور

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۲۳

مثال اگر یک بار افغانستان با آسیای مرکزی به صورت بنیادی از نگاه انتقال برق، لوله های گاز، شبکه فایبرنوری، خط آهن جاده ها وصل شود، این را باز به عقب برگشته نمی توانند. اگر در چهار سال آینده هشتاد فیصد آب بندهای افغانستان را شما مدیریت کردید باز نیاز نیست که هر بار این کار را از اول شروع کنید. در حقیقت همان هزار سال را که زابلی صاحب می گفت جبران کرده می باشیم. اولویت ها باید به طور واضح تعیین شوند و محدودیت ها شناسایی شوند.

محدودیت، دو نوع است، یکی محدودیت هایی است که در پالیسی یا در فکراست، این محدودیت ها را باید شما تغییر بدهید و این قابل تغییر است. قوانینی را که نوشته شده دوباره بخوانیم. قانون حکم قرآن نیست که ابدی باشد. قانون وسیله است، اگر قانون مفید باشد خوب، اگر نباشد باید آن را تغییر بدهیم، اما به صورت اساسی و قانونی. نقش شما این است که قواعد بازی را که در قانون گنجانیده شده تعقیب کنید. قانون نباید دو پهلو باشد. چیزی که ما دیدیم افغان ها همیشه در قطار می ایستند، ولی یک وقت از آخر قطار یک کس می آید تا پیش روی همه جا بگیرد، در این حالت نظم می شکنند. ما همیشه حس مساوات داشته ایم، این کلان ترین سرمایه افغان ها است. هیچ افغان خود را از دیگری کم نمی گیرد، آیا یکی تان حاضر هستید که خود را از دیگری کم بگیرید؟ باید بدانید که این خودش کلان ترین سرمایه است. در پاکستان این وضعیت نیست و در کشور های دیگر هم. ما واقعا از این نظر یک سرمایه بزرگ داریم.

و حرف آخرم در مورد برنامه های ملی است.

به پروژه سازی مملکت را ساخته نمی توانیم. از پروژه های کوچک باید برویم به اهداف بزرگ و باید نوع مدیریت اش را تغییر بدهیم. به طور مثال هر اداره تا هشتاد فیصد منابع خود را بالای ساختمان ها مصرف می کرد و هر ساختمان می رفت به یک قرارداد جداگانه و پیدا کردن یک قراردادی مناسب. در افغانستان مرکزی یا در پکتیا و یا در بدخشان کار دشوار بود. ما این را به یک برنامه ملی مبدل ساختیم تا کلید ساختمان را به دست اداره بدهیم. با ایجاد این سیستم قیمت ها از ۵۰ فیصد تا ۲۰۰ فیصد پایین آمده است.

ما باید مؤثریت ایجاد کنیم و نوع برنامه سازی یک نقطه کلیدی است که نسل شما باید طراح این نوع برنامه ها باشد و مدیر اجراییوی باشد. به این شیوه افغانستان مرتبط می شود، از این خاطر از نگاه اقتصادی پیشنهادم این است که افغانستان به هشت زون اقتصادی طبقه بندی شود، تا ما بتوانیم ارتباطات را تامین کنیم. بطور مثال، اگر شما از هرات می خواهید به مزار شریف بروید، چون سرک حلقوی تکمیل نشده، باید اول کابل بیایید بعد به هرات بروید، اگر از غزنی می خواهید پکتیا بروید بازهم باید از راه کابل بگذرید و اگر از قندهار می خواهید به جلال آباد بروید به همین رقم باید از کابل عبور کنید. لذا نوع ارتباطات ما تمام اش از نگاه ارتباط مرکز سنجدیده شده است. زون اول را که ما ایجاد می کنیم، بدخشان، نورستان، کنر، ننگرهار، لغمان، کاپیسا و پنجشیر را در بر می گیرد. این زون یکی از

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۲۵

کوهستانی ترین موقعیت افغانستان است، اما از نگاه معادن، آب و جنگلات یکی از مهم ترین نقاط جغرافیای افغانستان است. اگر از سروبی به نورستان یک سرک بسازید هفتاد کیلو متر را در بر می گیرید و دو صد و چهل کیلومتر راه را کوتاه می سازد، مسایلی از این دست نکاتی هستند که باید بالای شان فکر دوباره شود. برنامه سازی به صورت تقلیدی نمی شود، در طول این مدت مشکل بنیادی ما این بوده. چون پوهنتون های ما خراب شده بود، یک نسل ما مطلق دربه در شدند. نوع دانشی را که باید داشته باشیم این است که ما چیزی را باید تهیه کنیم که مثل لباس تن نیاز ما باشد و به شکل مقایسوی برنامه های ممالک دیگر را باید بفهمید که نقاط مهم انطباقی آنها با شرایط ما چه گونه صورت گرفته می تواند. اگر من در این روند نقشی داشتم و توانستم حرکتی را به وجود بیاورم به این دلیل بوده که من هم شرایط افغانستان را می بینم و هم شرایط دنیا را و از مقایسه هردو به اساس نیاز کشور برنامه هایی را فراهم می کنم که بتوانیم به پیش برویم.

حرف اساسی ما از نگاه اقتصادی این است که در مدت چهار سال باید به پای خود ایستاد شوید، بودجه ملی را باید تکمیل کنید. اگر فکر می کنید که بعد از چهار سال بودجه ملی تان را از راه کمک های بین المللی به دست بیاورید این کفر است. این واقعا یک اهانت است به امکانات این مملکت.

مصارف بودجه عادی باید به صورت اساسی کاهش پیدا کند. از

فرهنگ تجمل باید بیرون شویم و باید به صورت اساسی بودجه انکشافی را ترتیب کنیم و نقطه‌ای که خاصا از نگاه خانواده برای شما ضرورت است این است که باید بالای رشد نفوس خود یک بحث و گفتمان ملی را در پوهنتون‌ها راه اندازی کنید. خواهش من این است که پوهنتون‌ها، مناظره‌ها و گفتمان‌ها را به صورت اساسی طرح کنند تا مردم جمع شوند و موضوعات اساسی را، از نگاه علمی و منطقی مورد بحث قرار بدهند تا موجب تغییر وضعیت شود.

من تمام پروژه و کارهایی را که انجام داده ام نتیجه دریافت چهار سال خدمت در پوهنځی ادبیات به عنوان معلم بود. چون در آنجا ۴۰۰ شاگرد داشتم که همه شان معلم می‌شدند. این‌ها معلمین ما بودند. افغانستان‌شناسی را این‌ها به من یاد دادند. سوال‌هایی که در این چهار سال مطرح شد چهل سال مرا مشغول کرد و سوال‌هایی را که شما مطرح کردید جواب آن‌ها را نیز خودتان دادید.

روزتان به خیر

تاریخ، فرهنگ او ملی هویت | ۱۲۷

تاریخ، فرهنگ او ملي هویت | ۱۳۱

**Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library**